

УДК: 327(497.1:591)"1954/1955"
327(497.1:540)"1954/1955"
327.55(100)"1954/1955"

DOI: <https://doi.org/10.31212/2023.novi.horizonti.cav.217-255>

Др Јован ЧАВОШКИ

Институт за новију историју Србије, Београд
Виши научни сарадник, jcavoski@yahoo.com

Азијска карта за несврстани свет: Титово путовање у Индију и Бурму и његов глобални значај (1954–1955)*

Апстракт: Заснивајући се на домаћој и страниј литератури и ранијим истраживањима, а првенствено на бројним документима из домаћих и страних архива, неких који се овде, по први пут, уводе у научни обрт, овај чланак настоји да реконструише историјски значај и шире импликације посете Јосипа Броза Тита Индији и Бурми 1954–1955. године. Овим путовањем се у југословенској спољнополитичкој оријентацији догодила права револуционарна промена која је званични Београд усмерила ка активном спровођењу политике несврставања и зидању интензивних веза са земљама Азије и Африке.

Кључне речи: Тито, Југославија, Азија, Индија, Бурма, путовање, несврстаност

Путовање југословенског председника Јосипа Броза Тита у Индију и Бурму (данашњи Мјанмар) у периоду децембар 1954–јануар 1955. године представљало је радикалан прелазак у нову сферу спољнополитичког деловања. Штавише, то је био историјски тренутак када је социјалистичка Југославија коначно престала да буде сврстана земља, као што је то раније био случај са њеним учешћем у совјетском блоку, или полусврстана земља, када говоримо о њеној блиској сарадњи са САД и НАТО-ом почетком 1950-их, већ је тада постала аутентично несврстана земља, у потпуности посвећена ванблоковској политици и приоритетној сарадњи са свим, како је тада било популарно говорити, неангажованим земљама на свету, а

* Чланак је настао као резултат рада у Институту за новију историју Србије који финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација РС, на основу Уговора о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2023. години бр. 451-03-47/2023-01/200016 од 3.2.2023.

првенствено са онима у Азији, а потом и Африци. У суштини, ово већ помало епско путовање представљало је праву револуцију у концептуалном схватању југословенске међународне улоге у тадашњем свету хладноратовских подела. Непрекидно у потрази за спољнополитичком алтернативом, разговори које је Тито имао са индијским и бурманским премијерима, Џавахарлалом Нехруом и У Нуом, а на повратку кући и са египатским лидером Гамал Абдел Насером, омогућили су југословенском председнику да превазиђе сва објективна ограничења европске политике, као и специфичног геополитичког положаја саме Југославије, и одлучно преузме улогу утицајног лидера несврстаних земаља, гласноговорника свих оних који су тих деценија стајали између доминантних блокова.

Титови сусрети са свим овим значајним историјским личностима представљали су „својеврсну интелектуалну катарзу, у којој се југословенски председник дефинитивно отресао балканске саможивости и европоцентристичког обзора, готово преко ноћи прометнуо у грађанина свијета и свјетског политичара”. Ванблоковска и несврстана спољна политика и различити путеви у социјализам за њега су постали „мноколика политика остваривања једног праведнијег свијета, у коме се јединство не ствара потирањем различитости, већ њиховим стваралачким уграђивањем у нову цивилизацијску екумену”.¹ Све што је Тито раније читао из извештаја који су стизали из разних делова света, а што је прихватао на различите начине, сада се чинило заиста реалним, конкретним и врло остварљивим. Он је постао први европски државник који је посетио Индију и Бурму после стицања њихове независности, што је итекако имало политичку и моралну тежину у очима тих земаља. „Руководиоци тих земаља знали су и прије нашег доласка да се ми, у извјесном смислу, појављујемо као представници једне нове политике према азијским земљама, политике која се почиње формирати у Европи, која осуђује искоришћавање и неравноправност и слободна је од сваког колонијалистичког оптерећења”, нагласио је тада Тито.² Он је тако постао прихватљиво лице Европљанина међу нацијама другачије пути, „први велики државник из Европе који долази у Азију, не као представник колонизатора, већ као велики пријатељ народа Азије”.³

О овом путовању се и раније, у већој или мањој мери, писало у различитим студијама, међу којима су и неке од аутора ових редова, и

1 Darko Bekić, *Jugoslavija u Hladnom ratu: Odnosi sa velikim silama 1949–1955*, (Zagreb: Globus, 1988), 674.

2 Јосип Броз Тито, *Говори и чланци*, X, (Загреб: Напријед, 1959), 134–135.

3 Дипломатски архив Министарства спољних послова Републике Србије (ДАМСПРС), Политичка архива (ПА), година 1955, ф. 9, д. 41835, Забелешка о разговорима на вечери код аташеа француског посланства, господина Годфеја, 23.11.1954.

то се све више дешавало од како су се почели отварати југословенски архиви, пре свега лични архив Јосипа Броза Тита, али огроман значај овог путовања у југословенској дипломатској историји се никако не може занемарити и проналажење нових домаћих, а посебно страних докумената још више је обогатило наше сазнање о далекосежном утицају и ширим импликацијама овог догађаја, што је и сада случај.⁴ Према томе, осим на постојећој домаћој и међународној литератури, овај рад ће се првенствено заснивати на бројним документима, како из домаћих тако и оним из индијских, америчких, британских, кинеских и мјанмарских архива, на тадашњој бурманској штампи, које је аутор у међувремену прикупио широм света, а који нам још више указују на велику прекретницу која се тада догодила у југословенској спољној политици, широм отварајући Југославију ваневропском упливу, а и обрнуто, док су очи тадашњег света биле приковане на Титову посету далеким земљама јужне и југоисточне Азије.⁵

Напуштајући блоковска ограничења Европе

Током читаве 1954. године Југославија се налазила у специфичним спољнополитичким околностима, када се постепено спремала потпуна нормализација односа са званичном Москвом после неколико година сукобљавања, а док се паралелно настављала изградња шире сарадње са западним силама, која је све више била каналисана у правцу регулисања односа са Грчком и Турском унутар будућег Балканског пакта и даљег прихватања америчке војне и нарочито економске помоћи. Амерички званичници били су свесни свих објективних ограничења у односима са Југославијом, али је њен положај

-
- 4 Види Alvin Z. Rubinstein, *Yugoslavia and the Nonaligned World*, (Princeton: Princeton University Press, 1970); Zvonko Štaubringer, *Maršal mira*, (Zagreb: Globus, 1980); Darko Bekić, *Jugoslavija u Hladnom ratu*; Dragan Bogetić, „Titovo putovanje u Indiju i Burmu i oblikovanje jugoslovenske politike nesvrstanosti”, *Istorija XX veka* 2/2001; Ljubodrag Dimić, „Titovo putovanje u Indiju i Burmu 1954–55. godine: prilog istoriji Hladnog rata”, *Tokovi istorije* 3–4/2004; Jovan Čavoški, *Jugoslavija i kinesko-indijski konflikt 1959–1962*, (Beograd: INIS, 2009); Jovan Čavoški, „Arming Nonalignment: Yugoslavia's Relations with Burma and the Cold War in Asia, 1950–1955”, *CWIHP Working Paper No. 61* (2010); Ljubodrag Dimić, *Jugoslavija i Hladni rat: ogledi o spoljnoj politici Josipa Broza Tita (1944–1974)*, (Beograd: Arhipelag, 2014); Jovan Čavoški, *Distant Countries, Closest Allies: Josip Broz Tito and Jawaharlal Nehru and the Rise of Global Nonalignment*, (New Delhi: Nehru Memorial Museum and Library, 2015) итд.
- 5 Пре избијања пандемије ковида аутор је добио дозволу да истражује у Нехруовој личној архивској колекцији, али је, услед општих околности, истраживачка посета Индији била одложена за касније. Када се та посета буде у будућности остварила, могуће је да ће бити пронађено још докумената која бацају светло на ову посету и стање индијско-југословенских односа у том тренутку. Исто важи и за архиве у Мјанмару које аутор планира да поново посети, чим се ситуација у тој земљи смири. (примедба аутора).

ван совјетског блока био важнији од свих других фактора који су се појављивали.⁶ Према томе, трипартитни Балкански пакт Југославије, Грчке и Турске, коначно формиран почетком августа те године, представљао је историјски максимум југословенског приближавања западним војно-политичким структурама, док је све више играо улогу фактора дипломатског притиска на СССР зарад брже нормализације међусобних односа.⁷ Упркос томе, западне силе, иако свесне да се Југославија више неће враћати у совјетски блок, биле су итекако узнемирене све већим совјетско-југословенским приближавањем које је потенцијално могло утицати на Титову потоњу жељу да се делимично дистанцира од Запада, не прекидајући ипак неке од кључних економских веза.⁸

Све већи западни захтеви да се званични Београд коначно интегрише у њихов војно-политички систем представљали су понуду коју руководство Савеза комуниста Југославије (СКЈ) никако није смело прихватити, пошто је, у коначном исходу, претила пузајућом смрћу партије и југословенског социјализма и потпуним потчињавањем спољнополитичком диктату једног од блокова. Тако се и нормализација односа са СССР-ом, држали су, морала одвијати на равноправним политичким основама, без било каквог пристајања на притиске да Југославија прихвати барем део кривице за ранији сукоб са Истоком. Зато је Тито, већ почетком те године, на Четвртом пленуму Централног комитета (ЦК) СКЈ, оцењујући међународну ситуацију, рекао: „Данас се налазимо у таквој ситуацији да нас противници са свих страна притискају. Са Запада хоће да ми свакако успоставимо вишепартијски систем, па чак само и без нас, тј. онако у фантазији, стварају овдје неке илегалне партије и вишепартијски систем. Ови са Истока остају на позицијама из 1948: да смо ми тада погријешили, да је наш сукоб чисто идејна ствар, да то није био сукоб по државној линији, него по чисто идеолошкој, зато што смо ми, тобоже скренули са позиција марксизма–лењинизма итд. Дакле, притисак се врши са свих страна... Ми не очекујемо да се они поспу пепелом, јер се тешко може вјеровати да ће они икада пристати на то да ми дођемо у позицију да нас равноправно примају као партнера у спољнополитичким и другим проблемима”.⁹ Овим говором већ је била јасно наглашена стриктна идеолошка и спољнополитичка еквилибранца према оба блока, истакнуто обележје потоње југословенске спољне политике.

6 Foreign Relations of the United States (FRUS), 1952–54, Vol. 8 (Washington, DC: USGPO, 1988), 1373–1379.

7 Dragan Bogetić, *Jugoslavija i Zapad 1952–1955: jugoslovensko približavanje NATO-u*, (Beograd: Službeni list SRJ, 2000), 141–154.

8 FRUS, 1952–54, Vol. 8, 1417–1419.

9 Јосип Броз Тито, *Говори и чланци*, IX, (Загреб: Напријед, 1959), 114–115.

Иако је почетком 1954. совјетска иницијатива за нормализацију односа са Југославијом донекле била у кризи услед унутрашњих односа у оквиру совјетског руководства, крајем јуна је Никита Хрушчов, као све доминантније лице московске политике, поново преузео иницијативу слањем свог првог писма Титу, у коме је понудио своја објашњења раније ситуације и дао извесне предлоге како би требало регулисати међусобне односе. Тито је ово видео као охрабрујући сигнал, али није био спреман да са Совјетима иде ка нормализацији односа под њиховим условима.¹⁰ Склапање Балканског пакта, као и касније вишемање прихватљиво регулисање проблема Трста у односима са НАТО-ом, допринели су да се поново стабилизују југословенски односи са Западом, што је изнова гурало званичну Москву да настави са делимичним уступцима, како би се, у најскорије време, постигао позитиван продор у билатералним односима.¹¹ Такође је и Тито био свестан да са одговором на совјетску иницијативу, без обзира на већ познате поделе у совјетском руководству, није требало превише одуговлачити. Најавивши своје путовање у Индију и Бурму, Тито је тек средином новембра послао одговор на претходно совјетско писмо из септембра у коме је условно прихватио будући сусрет са високом совјетском делегацијом, али је изнео да би се о конкретним датумима и агенди тог састанка говорило тек по његовом повратку из Азије.¹²

Дискутујући о свим овим проблемима, а оценивши совјетску иницијативу као суштинску победу југословенске политике, крајем новембра Тито је на Петом пленуму ЦК СКЈ изнео став да је нормализација односа са Москвом постепено уносила неопходан баланс у југословенске спољне односе, па је званични Београд сада могао да одоли било каквом жешћем западном притиску за неминовним сврставањем. Зато је он тада нагласио да је Југославија морала да очува „садашњи статус независне земље, земље која има своју независну спољну политику, која, без мешања са стране у њену унутрашњу политику, гради социјализам својим путем и на свој начин, земље која је стекла огроман углед у свијету баш таквим својим ставом независне земље која је дубоко принципијелна у сваком погледу када је реч о спољној и о унутрашњој политици, земље која не жели да буде ничији сателит (у шта су се убедили и ови на Западу) и која сада, кад се ради о нормализацији односа са Совјетским Савезом, поставља то баш на такву базу”.¹³ Ипак, таква једна нова спољнополитичка једначина морала је

10 Андрей Борисович Едемский, *От конфликта к нормализации: советско-югославские отношения в 1953–1956 годах*, (Москва: Наука, 2008), 243–272.

11 Svetozar Rajak, *Yugoslavia and the Soviet Union in the Early Cold War: Reconciliation, comradeship, confrontation, 1953–1957*, (London: Routledge, 2011), 80–87.

12 А. Б. Едемский, *От конфликта к нормализации*, 317–330.

13 Ljubodrag Dimić, *Jugoslavija i Hladni rat*, 128–129.

бити праћена и снажном дипломатском акцијом, а путовање у Индију и Бурму управо је играло такву једну улогу.

Међутим, блиске југословенске везе са земљама НАТО-а, као и примање западне економске и војне помоћи, доста су утицали на ставове неких ванблоковских земаља, нарочито Индије, да често посматрају Југославију као земљу која је само променила своју блоковску оријентацију, прешавши тако из једног табора у други, а не да ју је у потпуности и одбацила.¹⁴ Тек су касније индијски званичници прихватили чињеницу да се, у југословенском случају, радило о другачијим политичким калкулацијама од неких других земаља које су имале блиске везе са западним силама, па су коначно разумели аргументацију југословенских дипломата да је реч била о одбрамбеном савезу, искључиво усмереном против потенцијалне совјетске агресије и ништа више од тога.¹⁵ Међутим, за разлику од саме Индије, Бурма никада није доводила у питање југословенско чланство у Балканском пакту, од почетка схватајући суштину разлога за један такав непријатан избор, од чисто практично политичких, па све до историјских, али и разумевајући да је то, на крају крајева, била само привремена спољнополитичка опција за југословенско руководство, нешто са чим је и руководство у Рангуну често експериментисало, вешто балансирајући између Кине, Индије и западних сила.¹⁶

Најбоље су могуће проблеме југословенског кредибилитета међу азијским земљама, а услед блискости са Западом, виделе саме дипломате на терену. Ипак, југословенске амбасаде у Индији, Бурми и Пакистану су настојале да што прецизније расветле карактер спољне политике њихове земље, пре свега борећи се за положај Југославије као „независне, социјалистичке земље” која потпомаже борбу свих прогресивних снага на свету и активно се залаже за светски мир. Истовремено, било је веома важно показати да се југословенска спољна политика не води „беспринципијелним прагматизмом”, већ да она заступа неке свеобухватније принципе од сопствених уских интереса.¹⁷ Тако је амбасадор у Индији, Гојко Николиш, приметио да је основни разлог индијског неразумевања Југославије био у томе што југословенска дипломатија није успевала да објасни карактер сопствених односа са САД, као и да се недвосмислено дистанцира од америчке политике у Азији. „Морамо бити еластични до те мјере да се што широм

14 *Selected Works of Jawaharlal Nehru (Second Series)* (SWJN), Vol. 18 (New Delhi: Nehru Memorial Fund, 1996), 541.

15 ДАМСПРС, ПА, 1954, ф. 33, д. 48980, Забелешка о разговору са Чандом, замеником министра иностраних послова Индије, 7.4.1954.

16 ДАМСПРС, ПА, 1954, ф. 33, д. 48980, Забелешка о разговору са бурманским отправником послова Маунг Маунг Соеом, 17.4.1954.

17 ДАМСПРС, ПА, 1953, ф. 45, д. 412247, Записник саветовања дипломатских службеника Индије, Бурме и Пакистана, одржаног у Њу Делхију, 6–8.8.1953.

површином додирнемо са гледиштима која владају у овом делу свијета, а да останемо само толико крути колико је потребно да останемо вјерни основним принципима наше спољне политике”, закључио је тада он.¹⁸

Нешто слично доживео је и Милентије Поповић током своје посете земљама Јужне и Југоисточне Азије маја–јуна 1954. По повратку у Београд, он је изнео закључак на колегијуму Државног секретаријата за иностране послове (ДСИП) да су земље овог региона већ биле чврсто стале на пут спровођењу једне неутралистичке политике (тадашњи синоним за несврстаност), али да су објективне историјске околности и приоритети дневне политике често утицали да оне мање обраћају пажњу на европске, нарочито мале земље. Поповић је, пре свега, нагласио да је и даље постојало неразумевање, чак и неповерење, у односу на југословенску политику око Балканског пакта, што ни он није успео сасвим да развеје, а то је само додатно отежавало југословенски положај међу азијским земљама. Зато се, према његовом мишљењу, морало много активније са њима радити, више проучавати њихова унутрашња и спољна политика, непрекидно им објашњавајући конкретну југословенску позицију. Поред тога, он је исправно приметио да је, осим општих блоковских утицаја, на спољну политику свих ових земаља највише утицао кинески фактор.¹⁹ Тако је У Ну у разговору са Милентијем Поповићем нагласио да ће се Бурма и даље „придржавати досадашње неутралности”, јер су „недостатак снаге и унутрашња стабилност основни фактор њихове неутралности”, тако да је било какво сврставање са Западом било сасвим искључено.²⁰

Ипак, доследност југословенске политике према Бурми, нарочито хитне испоруке оружја у критичном тренутку по бурманску државу током 1953. и 1954. године, а у време док је и сама Југославија примала војну помоћ са Запада, заиста су допринели да се фундаментално промени перцепција карактера југословенске политике у највећем делу тог региона. Управо је динамични политички, идеолошки, војни, па и економски однос са званичним Рангуном поставио Југославију у само средиште азијске политике, показујући земљама у окружењу да је званични Београд био поуздан и принципијелан партнер, спреман да помогне, чак и по цену својих односа са великим силама.²¹ Забринутост САД и Британије око све већег југословенског

18 Архив Југославије (АЈ), 837, Кабинет Председника Републике (КПР), I-5-b, Индија, ДСИП-ов преглед материјала из Индије: из писма друга Николиша, 14.8.1953.

19 ДАМСПРС, ПА, 1954, ф. 53, д. 49518, Излагање друга Милентија Поповића по повратку из Азије, код друга Коче Поповића, дана 6.7.1954.

20 ДАМСПРС, ПА, 1954, ф. 53, д. 410045, Забелешка о разговору са У Нуом, председником владе Бурме, 2.6.1954.

21 Јован Чавошки, „Рука испружена преко света: југословенска подршка Бурми у борби против спољне агресије (1952–1954)”, *Токови историје* 2/2018.

уплива у Бурми то је јасно и показивала. Како је то приметио амбасадор Николиш у разговору са Р.К. Нехруом, високим функционером индијског Министарства спољних послова (МСП) и Нехруовим братанцем: „Наше искуство нам говори да борба великих сила крије многе опасности, али, са друге стране, пружа могућност за мале земље да, искоришћавањем позитивних елемената политике великих сила, изађу из те борбе ојачане. Међутим, потребно је, осим тога, и координирани напор свих земаља односног подручја да би, све заједно, могле да изађу ојачане из те борбе са великим силама”.²² Идентичност појединачних и општих интереса земаља са различитих крајева света се све више почела јасно учавати.

Азијске иницијативе за Титову посету

Узимајући све ово у обзир, није нимало изненађујуће да је позив Титу да посети Азију стигао из саме Бурме, и то баш у време док су се још увек захуктавале југословенске испоруке оружја тој земљи. Ово је само била кулминација једног дужег процеса приближавања те земље Југославији. Већ у септембру 1953. У Ну је упутио први званични позив југословенском председнику да посети његову земљу, а овај пријатељски позив је поновљен у новембру, током прославе југословенског државног празника.²³ Оваква иницијатива је одмах привукла пажњу и политичких кругова у Индији и Пакистану, па се и тамо почело озбиљно размишљати о позиву Титу да, на путу за Бурму, посети и ове две земље.²⁴ Почетком јануара 1954. У Ну је поново упутио позив за посету преко амбасадора Крсте Булајића, који је пренео да би се Тито радо одазвао оваквој иницијативи, тако да је југословенско руководство условно прихватило овај позив са намером да се посета оквирно реализује до краја те године.²⁵ Одлука да Тито посети Индију и Бурму у децембру и јануару 1954–1955. била је коначно обнародована у септембру.²⁶

Бурманска страна је била искрено одушевљена оваквим развојем догађаја, а прави значај Титове посете за бурманске лидере огледао се у чињеници да је У Ну, приликом разговора са југословенским амбасадором, упитао „када би председник отприлике дошао овде, да би он, према томе, фиксирао посету Кини” (посета Кини је најављена тек две

22 ДАМСПРС, ПА, 1954, ф. 33, д. 42453, Забелешка о разговору са Р.К. Нехруом, секретаром за спољне односе МИП-а, 11.1.1954.

23 АЈ, 837, I-2/4-2, Забелешка о жељи бурманске владе да друг Маршал посети Бурму, 2.12.1953.

24 АЈ, 837, I-2/4-2, Вест о евентуалној посети друга Председника Бурми, 23.10.1953.

25 ДАМСПРС, ПА, 1954, ф. 14, д. 42494, Забелешка о разговору амбасадора Булајића са председником владе У Нуом, 2.1.1954.

26 *Burma Weekly Bulletin*, 22.9.1954.

недеље после овог разговора).²⁷ Ово је недвосмислено указивало да су југословенски односи са Бурмом били на врху листе приоритета владе у Рангуну, често превазилазећи неке од најважнијих бурманских суседа, пошто је У Нуова посета Пекингу имала огроман политички значај за само бурманско руководство. Поред тога, индонезанска страна је, такође, исказала интересовање да југословенски председник посети и ту земљу. Непосредно после обиласка Бурме, председник Ахмед Сукарно је био спреман да сваког часа пошаље и свој званични позив, али до те посете тада није дошло, одложивши личне контакте између два лидера за 1956. годину.²⁸

У суштини, без радикалног скока у позитивном развоју бурманско-југословенских односа, не само да Титова посета Бурми у овом периоду не би била могућа, већ би односи са свим осталим азијским земљама засигурно остали посве закржљали, без могућности да се претворе у један нови вид активне сарадње између земаља са различитих континената. То се нарочито видело на примеру Индије, земље која је формално одржавала политичке везе са Југославијом, али у њој тада још увек није видела блиског и поузданог партнера. Тек када се сазнало да југословенско руководство има озбиљан утицај у Бурми, а да се полако припремала и Титова посета тој земљи, Нехру и његово окружење одлучили су да се озбиљније позабаве југословенским слушајем. Иако само десет месеци раније Нехру није био заинтересован да његова сестра Виђаја Лакшми Пандит, раније амбасадор у Москви, а тада председавајућа Генералне скупштине Уједињених нација (ГС УН), посети Југославију, већ у јуну 1954. ситуација се била радикално изменила, како за Југославију тако и за Индију.²⁹

Госпођа Пандит је дошла у посету Југославији како би се поближе упознала са земљом, њеном политиком и људима који су је предводили. Пошто је ова посета коинцидирала са посетом кинеског премијера Џоу Енлаја Индији, индијска висока гошћа је причала о сопственим ранијим утисцима из Кине, као и о постулатима индијске политике према Пекингу. Штавише, током тог сусрета неки од југословенских званичника су покренули питање савеза између Европе и Азије како би се тако очувао мир и избегла подела света између две велике силе.³⁰ Ипак, сенка Балканског пакта се још увек надносила над индијско-југословенским односима током свих њених разговора, па је

27 АЈ, 837, I-2/4-2, Забелешка о разговору амбасадора Булајића са председником владе У Нуом, 6.9.1954.

28 ДАМСПРС, ПА, 1955, ф. 9, д. 41835, Забелешка о разговору са отправником послера Индонезије, 24.12.1954.

29 ДАМСПРС, ПА, 1954, ф. 33, д. 42453, Забелешка о разговору са г-ђом Виђајом Лакшми Пандит, 8.9.1953.

30 Nehru Memorial Museum and Library (NMML), Vijaya Lakshmi Pandit collection, Installment 2, Speeches/Writings by her, File 9, 23.7.1954.

госпођа Пандит, у разговору са Едвардом Кардељем, указала да „чвршће повезивање Југославије, земље са независном политиком, са овакве две земље (Грчка и Турска) које немају независну политику, изазива у Индији забринутост да резултат буде слабљење југословенске независности”. Кардељ јој је, објаснивши прагматичне разлоге за стварање таквог једног савеза, пружио чврсте гаранције да је „Југославија изнутра независна и биће то и даље”.³¹ Као што се може видети из извештаја који је спремила за свог брата, госпођа Пандит је закључила да, осим Балканског пакта, даље југословенско сврставање са Западом није више долазило у обзир, те да су сви југословенски руководиоци настојали да јој докажу да је њихова спољна политика била идентична индијској.³² Ово су били охрабрујући закључци за званични Београд, али и очигледан подстицај за самог Нехруа да наступи одлучније у односу на Тита.

Током сусрета са Титом на Брионима, југословенски председник је позитивно оценио посету кинеског премијера Индији, нагласивши да је „индијска политика према Кини врло разумна, да је диктирана националним интересима Индије да створи добре односе са својим главним суседом”. У таквом духу он је наставио излагање о Балканском пакту, правдајући га тако југословенским безбедносним интересима и насушним потребама да се стабилизује ситуација у региону. Чувши сва ова објашњења, госпођа Пандит је закључила да „она лично сматра да је Индија грешила што је бацала у један кош сву Европу и није чинила никакве разлике”, те да су се „Индија и Југославија, на великом броју питања, нашле на истој страни”. „Југославија заузима кључни положај у Европи”, истакла је индијска висока гошћа. На самом крају ове посете, она је, у Нехруово име, приватно позвала Тита да посети Индију када буде планирао своју посету Бурми, пошто се „равнотежа у свету све више помиче и од огромног је значаја да одговорни државници познају тај простор и из свог личног искуства”.³³ Из њеног поверљивог извештаја који је послала кући можемо видети да је Тито самоиницијативно натукнуо своју жељу да посети и Индију, што се не види у југословенској верзији догађаја, иако је госпођа Пандит већ и сама била спремна да га позове, мада то није могла да званично учини јер је дошла као председавајућа ГС УН, те је пружио чврста уверавања да ће званични позив из Њу Делхија убрзо уследити.³⁴

31 ДАМСПРС, ПА, 1954, ф. 33, д. 49314, Забелешка о разговору Едварда Кардеља са Виђајом Лакшми Пандит у Дубровнику, 25.6.1954.

32 NMML, Vijaya Lakshmi Pandit collection, Installment 2, Speeches/Writings by her, File 9, 23.7.1954.

33 ДАМСПРС, ПА, 1954, ф. 33, д. 49314, Забелешка: друг Председник примио гђу Пандит 28. јуна, нешто пре 12 сати, у својој вили на Брионима.

34 NMML, Vijaya Lakshmi Pandit collection, Installment 2, Speeches/Writings by her, File 9, 23.7.1954.

Са друге стране, осим чињенице да су југословенска политика у Бурми, као и могућност скорашње Титове посете тој земљи, коначно довели до приближавања политичких позиција званичног Њу Делхија и Београда, још једна последица оваквог политичког наступа била је и изненадна нормализација кинеско-југословенских односа, а баш у тренутку када се водила осетљива политичка игра између Индије, Бурме и Кине. Раније се сматрало да је искључиво совјетско посредовање довело до успостављања дипломатских односа између Народне Републике Кине и Федеративне Народне Републике Југославије, те да ниједан други фактор није пружио додатни допринос таквом специфичном процесу. Међутим, у овом случају радило се о једностраној и доста поједностављеној слици.³⁵ Упркос совјетским залагањима, за која су у Пекингу показали разумевање, све до средине октобра Кина није била спремна да разматра успостављање дипломатских односа са Југославијом. Тек када су биле успостављене везе са југословенском амбасадом у Москви и када је амбасадор Добривоје Видић исказао жељу његове владе да се успоставе званични односи, Кина је предузела кораке да прихвати овакву иницијативу. Југословенска страна је тада очекивала даље конкретне потезе кинеских званичника, не желећи да се превише залеће у оваквом науму, пре свега страхујући од негативне реакције западних сила.³⁶

Управо је Титово предстојеће путовање у Индију и Бурму био главни подстицај за кинеску страну да узме у озбиљно разматрање југословенски предлог, али и да постепено преузме иницијативу у међусобном признању и успостављању дипломатских односа. У суштини, Тито није желео да путује у две азијске земље које су тренутно зидале нове односе са званичним Пекингом, а да сам носи хипотеку лоших кинеско-југословенских односа, док је сама Кина, знајући колико су Индија и Бурма високо цениле Југославију, желела да тако пружи још један доказ своје конструктивне спољне политике у духу мирољубиве коегзистенције. Нешто слично се догодило и са југословенским односима са Индонезијом, када су две земље пожуриле да октобра 1954. успоставе дипломатске односе, пре свега услед скорашњег Титовог пута у Азију.³⁷ Ипак, југословенски званичници су пустили да се читава прича са Кином оствари на иницијативу званичног Пекинга, како би избегли директне осуде западних сила, а својим азијским партнерима су пружили довољно доказа сопствених добрих намера.³⁸ Управо

35 Wu Xiuquan, *Wu Xiuquan huiyilu*, (Beijing: Zhongguo qingnian chubanshe, 2008), 215.

36 *Jiemi waijiao wenxian: Zhonghua renmin gongheguo jianjiao dangan 1949–1955*, (Beijing: Zhongguo huabao chubanshe, 2005), 576–578.

37 Љубодраг Димић, Александар Раковић, Миладин Милошевић (ур.), *Југославија–Индонезија 1945–1967: истраживања и документа*, (Београд: Архив Југославије, 2014), 140–142.

38 Јован Чавошки, „Почеци дипломатских односа Југославије и Кине и успостављање југословенско-кинеских дипломатских односа 1954–1955”, у: *Два века модерне*

у том тренутку су се отворили и азијски канали комуникације између Кине и Југославије, у виду Нехруове посете Кини у октобру, а који су кључно допринели окончању процеса успостављања дипломатских односа званичног Пекинга и Београда.

Као што можемо већ видети из индијских забелешки разговора Нехруа и Џоуа од 26. октобра, индијски премијер је самоиницијативно покренуо питање Титове посете Азији. Тада је он рекао: „Врло је вероватно да ћемо наредних месеци имати посету маршала Тита. Он иде у Бурму, па је успут желео да посети и Индију. Он је желео да дође, а ми смо рекли – да, можете доћи. Међутим, нема неких посебних ствари о којима бисмо расправљали”. На ову примедбу, Џоу је одговорио: „У скорашње време, југословенски став је био прилично добар и она (Југославија) подржава мир. Она показује вољу да ради за мир и заузела је позитиван став у отпору поделама у Европи. Исто тако, она је показала спремност да обнови нормалне односе са нама и ми смо у контакту са њима. Не смемо одбацити ниједну земљу која жели мир, већ јој требамо помоћи. Током његове (Титове) посете Индији, премијер Нехру биће у могућности да промовише ову ствар”.³⁹

Из ове дискусије јасно се види да је Нехру избегао да помене да је његова сестра упутила лични позив југословенском председнику да посети Индију, пошто је, на иницијативу њеног брата, претходно отишла да извиди ситуацију. Исто је и Нехру једнострано покренуо ово питање, иако кинески домаћини то нису ни спомињали, вероватно зазирући од могуће негативне кинеске реакције на Титову посету. Са друге стране, кинески премијер је, унутар опрезне дипломатске формулације, замолио свог индијског колегу да и он пружи свој допринос коначној нормализацији кинеско-југословенских односа. Убрзо је нови индијски амбасадор у Београду, Раџешвар Дајал, покренуо иницијативу да се нормализују односи двеју земаља, пошто је Кина отворено показала заинтересованост, рекавши да је индијска страна била спремна да помогне овај процес.⁴⁰ Кинеска одлука да коначно упути своје дипломатско признање, а баш у тренутку када се Тито искрцавао у Индији, јасно је сведочила да је званични Пекинг желео да према домаћинима југословенског председника покаже висок степен добре воље усмерене на свеобухватну сарадњу.⁴¹

Тренутак када је широм света било објављено да се крајем године спремала Титова званична посета Индији и Бурми изузетно је узне-

српске дипломатије, уредници Чедомир Попов, Драгољуб Живојиновић, Слободан Марковић, (Београд: Балканолошки Институт САНУ, Институт за европске студије, 2013), 294–297.

39 SWJN, Vol. 27 (2000), 43.

40 Jovan Čavoški, *Distant Countries, Closest Allies*, 20–21.

41 ДАМСПРС, ПА, 1955, ф. 50, д. 4221, Телеграм југословенске амбасаде у Јапану, 30.12.1954.

мирио западне политичке кругове који су већ били доста забринуте могућом совјетско-југословенском нормализацијом. Титово неочекивано путовање на други крај света, вођено жељом за непосредним повезивањем са водећим азијским несврстаним земљама, а баш у тренутку када су оне успостављале нову врсту односа са Кином, било је итекако забрињавајуће. Убрзо су почели оштри напади америчких политичара на Југославију, па и Индију.⁴² Многи западни званичници били су уплашени могућношћу да су Тито и Нехру тежили да створе несврстани „трећи блок”, па су неки од њих, као британски лабуристи, предлагали да Тито ускоро посети и САД зарад очувања политичког баланса.⁴³ Нови југословенски спољнополитички курс један амерички дипломата је окарактерисао на следећи начин: „Југословенски циљ можемо описати као ‘трећа позиција кроз националну снагу’, који, иако другачији од индијске ‘треће позиције кроз националну мекоћу’, ипак привлачи Тита да посети Индију и разговара са Нехруом”.⁴⁴ Још више су западне силе бринуле мисли које је исказао бурмански амбасадор у Москви да Југославија, Индија и Бурма треба да „не само буду неутралне између блокова, него и да неутралишу блокове”.⁴⁵ Западни амбасадори у Београду отворено су исказивали зебње у вези са перспективама даљег приближавања Тита Нехруовим ставовима.⁴⁶

Штавише, амерички амбасадор у Анкари је нагласио свом југословенском колеги да су САД и Турска биле узнемирене због Титове предстојеће посете Индији и Бурми. „Није могуће да Тито одлази два месеца са својим министром иностраних послова и својом десном руком Ранковићем само због тога да би посетио једну земљу или измењао мисли. Постоји ту једна друга ствар, а то је жеља да се оствари трећи блок, блок неутрализма и то је оно што нас јако забрињава и што смета нашој политици у Азији. То смета и Турцима, у првом реду због тога што они не верују у оправданост политике неутрализма, као и због тога што се плаше да таква политика не утиче у негативном смислу на Балкански савез”.⁴⁷ Грчки министар одбране је сматрао да је овом посетом Тито желео да лично види како се САД и СССР односе према несврстаним земљама у Азији, како би и сам могао „отпочети са

42 H.W. Brands, *The Specter of Neutralism: The United States and the Emergence of the Third World, 1947–1960*, (New York: Columbia University Press, 1989), 196–199.

43 ДАМСПРС, ПА, 1954, ф. 19, д. 416563, Телеграм југословенске амбасаде у Британији, 16.12.1954.

44 FRUS, 1952–54, Vol. 8, 1415.

45 ДАМСПРС, ПА, 1954, ф. 46, д. 413895, Телеграм југословенске амбасаде у СССР-у, 6.12.1954.

46 National Archives of India (NAI), Ministry of External Affairs (MEA), F 62 – R&I/55(s), Monthly report from the Indian embassy in Belgrade for the period ending 28 February 1955.

47 ДАМСПРС, ПА, 1954, ф. 46, 416102, Телеграм југословенске амбасаде у Турској, 6.12.1954.

једном новом политиком”.⁴⁸ Грчки и турски отпранници послова у Москви изразили су своју забринутост овом посетом Индији и Бурми, нарочито јер су то биле земље које су одбиле да буду западни савезници и неговале су добре односе са Кином.⁴⁹

Када се убрзо сазнало да ће Југославија и Кина успоставити дипломатске односе, америчке дипломате су отворено кривиле Нехруа за овакав развој догађаја, држећи да је он томе највише кумовао, а и југословенска дипломатија је настојала да се неславно сакрије иза имена индијског премијера како би избегла додатне критике и сакрила сопствену почетну иницијативу.⁵⁰ Такође се у индијским и бурманским гласилима тада појавило мноштво вести које су истицале да би Југославија, Индија и Бурма могле створити свој посебан „социјалистички блок”, а ако то чак и не учине, наводило се, почеле би да врло блиско сарађују на међународној сцени, што би потом омогућило Титу да успостави дипломатске односе и са Кином. Све тамошње новине су наглашавале да постоји природна симпатија између ових трију земаља јер су оне стварале свој посебан социјалистички модел.⁵¹

Пред сам Титов полазак амерички амбасадор му је предао едемемоар своје владе који је требало да буде путоказ југословенском председнику на предстојећем путу, а у коме је детаљно била представљена америчка политика као главни ослонац слободних земаља Азије против совјетске и кинеске агресије.⁵² Тито је тада одлучио да увелико игнорише оваква наметнута упутства, искористивши ово двомесечно путовање у Азију школским бродом „Галеб” да јасно редефинише своје односе са Западом и испипа даљи пулс Истока. Током самог Титовог боравка у Азији западне силе су настојале да искористе случај Билас–Дедијер како би извршиле даљи притисак на југословенску политику да одустане од предузетог курса. Слали су специјалне изасланике у Београд да шире утицај, а настојали су да јавно игноришу сам ток и резултате посете Индији и Бурми.⁵³ Тако су америчке агенције и обавештајне службе добиле задатак да будно прате све појединости Титове посете Азији, као и да бележе све реакције које су долазиле са терена.⁵⁴ Америчка амбасада у Њу Делхију детаљно је бележила сва дешавања везана за Титову посету и јављала је у Вашинг-

48 ДАМСПРС, ПА, 1955, ф. 33, 41119, Телеграм југословенске амбасаде у Турској, 26.1.1955.

49 ДАМСПРС, ПА, 1954, ф. 46, 412359, Телеграм југословенске амбасаде у СССР-у, 17.11.1954.

50 FRUS, 1955–1957, Vol. 26 (1992), 621.

51 *The Burman*, 15.12.1954.

52 Dragan Bogetić, *Jugoslavija i Zapad*, 183.

53 АЈ, 837, I–2/4–2, Писмо Едварда Кардеља Титу, 11.1.1955.

54 АЈ, 837, I–2/4–2, Телеграм заменика државног секретара за иностране послове В. Мићуновића, 8.12.1954.

тон све о наступима југословенских руководиоца.⁵⁵ На самом крају своје посете Азији Тито је рекао новинарима који су га пратили да је био искрено изненађен негативним реаговањем западних земаља на овај пут, не само у новинама, већ и међу високим званичницима.⁵⁶

Спремајући се на далеко путовање, свестан страхова који су постојали у оба блока, Тито је одлучио да се позабави овим проблемом у говору који је одржао у октобру у Требињу. Тада је он рекао: „Ви сте сигурно чули да ја ускоро треба да идем у Индију и Бурму. То је доста далеко и многи наши људи постављају питање зашто идем тако далеко. То је потреба државе, другови. Ја вам кажем отворено да сам свијестан тих тешкоћа, али интереси наше земље, интереси мира захтијевају да идем, и то ће имати свој доста велики значај”. Тито је тада показао да Југославија са Индијом и Бурмом дели много тога заједничког на унутрашњем и међународном плану, али је нагласио да нарочито Бурма показује своје пријатељство и симпатије према Југославији. „Једном ријечју, ми имамо заједничког, нарочито у томе да радимо на међународном плану за очување мира у свијету, а то је оно што је најважније за наше људе и за човјечанство уопште, како бисмо могли мирно градити свој бољи живот”, закључио је југословенски председник. Тито је такође направио осврт на бојазан која се појавила на Западу: „Негдје у иностранству настала је забринутост, јер се мисли да тај мој пут значи сада стварање треће силе у свијету. Не стварамо ми никакву трећу силу у свијету. Ми хоћемо само да све оно што је збиља против рата, против агресије, а за правилне међусобне међународне односе, буде збијено некако јединственије, да, иако смо просторно одвојени, ипак наше мишљење и тежње буду јединствени и да значе нешто на међународној ваги у рјешавању разних међународних проблема”.⁵⁷

Полазећи на своје далеко путовање, Тито је још једном нагласио: „Желим подвући да сматрам да је од нарочитог значаја ова наша посјета баш тим далеким земљама које су умногоме сличне нашој земљи по својим унутрашњим напорима и развоју, земљама чији су ставови према међународним проблемима и у погледу учвршћивања мира слични нашим и са којима наша сарадња може бити од велике користи, не само за нас и њих, него и за оно чему данас људи у свијету највише теже, а то је учвршћење мира и међународне сарадње, то јест мирна активна коегзистенција између држава и народа са различитим системима, јер ми сматрамо да је то једини пут да се избјегну нови

55 National Archives and Records Administration (NARA), Record Group (RG) 59, Central Decimal Files (CDF), 1955–1959, 668.91/1–455, Telegram from the US embassy in India, 4.1.1955.

56 AJ, 837, 1–2/4–2, Разговор председника Тита са новинарима на ‘Галебу’, 20.1.1955.

57 Јосип Броз Тито, *Говори и чланци*, IX, 279–280.

ратни сукоби и катастрофа човјечанства”.⁵⁸ Са друге стране, за Нехруа је ово била посета од посебног значаја, раније незабележена, како је рекао југословенским новинарима, јер су „односи између Југославије и Индије доказали, не само да земље са различитим уређењима могу да коегзистирају, већ могу и да уче једне од других, сарађују и помажу једне другима на различите начине”. „У потпуности се слажем са председником Титом да коегзистенција није статични концепт, већ позитивни покушај за ближим и бољим разумевањем, пријатељством и сарадњом између свих нација”, закључио је тада индијски премијер. Он је тада исказао и велико интересовање Индије за проучавање југословенске социјалистичке економије, пре свега у сфери изградње индустрије и пољопривреде.⁵⁹

Међутим, било је и оних у Индији који нису много благонаклоно гледали на предстојећу Титову посету. По сведочењу индијског амбасадора Дајала, пред сам пут он је био позван у Њу Делхи да лично реферише Нехруу о Титовим плановима у вези са овим путовањем. Овом састанку присуствовали су још и госпођа Пандит и Кришна Менон, главни дипломата Индије и Нехруов најближи сарадник, али такође и човек близак совјетском гледишту. Менон је одмах напао Тита као „америчку марионету”, цинично упоредивши Титову маршалску униформу као сличну Геринговој. Дајал је мукотрпно настојао да увери свог премијера и његово окружење да је југословенски председник био искрено посвећен политици пет принципа мирољубиве коегзистенције и да ће сигурно пристати да то уђе и у заједнички коминике. Донео је са собом и текстове Титових говора како би Нехруу доказао своје ставове, а које је овај потом са пажњом прочитао и коначно прихватио Дајалову аргументацију. Кришна Менон је остао неубеђен и спремао се да тестира Титове искрене намере када буду писали текст заједничке изјаве на крају те посете. Наравно, Тито је касније преиграо Менона када је одмах прихватио његов нацрт овог документа, а не нешто суздржанију верзију коју је претходно био спремио државни секретар за иностране послове, Коча Поповић, чиме је била развејана свака сумња са индијске стране.⁶⁰

Титова посета Индији

Долазак Тита у Индију средином децембра, као и његови потоњи сусрети са Нехруом, представљали су аутентичан сусрет европске и азијске политике, али политике, пре свега, лишене империјалних ка-

58 Јосип Броз Тито, *Говори и чланци*, X, 8.

59 Jawaharlal Nehru, *India's Foreign Policy: Selected Speeches, September 1946–April 1961*, (New Delhi: GOI, 1961), 580–581.

60 Rajeshwar Dayal, *A Life of Our Times*, (New Delhi: Orient Longman, 1998), 219–220.

рактеристика великих сила које су раније долазиле са ова два континента. Индијска страна се потрудила да направи веома свечани дочек за југословенског председника широм земље (Њу Делхи, Шимла, Лакноу, Бомбај, Калкута, Мадрас, Мајсор), масовна окупљања људи била су посвуда организована, а током бројних банкета, по први пут, био је служен алкохол за неког страног госта, што је код домаћина био знак велике части и изузетног поштовања.⁶¹ Уопштено говорећи, целокупна индијска штампа је врло позитивно извештавала о читавој посети, Тито је био представљан у најпохвалнијем тону, а стално су се правиле паралеле између њега и Нехруа, непрекидно истичући сличности у њиховој политици, ставовима итд. Како је то већ био приметио један индијски лист: „Маршал Тито је вероватно први европски шеф државе који је, не само показао наклоност и разумевање за индијску политику неутралности према блоковима сила, већ и реалистично оценио њен значај за ствар мира у свету”.⁶²

Током свих сусрета са индијским премијером, југословенски председник је очигледно држао политичку иницијативу у вези са многим билатералним и међународним питањима. Иако први сусрет Тита и Нехруа у Њу Делхију није био документован, вероватно је био чисто формалне природе, тако да су њихови прави политички разговори почели тек 18. децембра. Тада је Тито одмах упознао свог домаћина са поверљивом преписком коју је водио са совјетским руководством, чиме је Нехру постао први страни државник упознат са овим процесом, а југословенски председник се доста потрудио да објасни конкретан значај Балканског пакта који никада не би постао „оруђе агресије”, као и да разјасни југословенске ставове о немачком питању. Међутим, када је Нехру споменуо питање успостављања дипломатских односа са Кином, Тито је рекао да ће Југославија прихватити кинеску иницијативу „ако је они покрену”.⁶³ Тито тако није информисао свог домаћина да је Џоу Енлај неколико дана раније био упутио телеграм са дипломатским признањем, али је Нехру то већ знао из извештаја индијске амбасаде у Москви.⁶⁴

Током наредних разговора Нехру је доста говорио о индијској спољној политици, а нарочито о односима са Кином, ранијој посети тој земљи, напетим кинеско-америчким односима услед избијања кризе око Тајвана итд. Тада је Тито рекао да се „највише боји провокација, а

61 *The Nation*, 20.12.1954; NARA, RG 59, CDF, 1955–1959, 768.11/1–555, Telegram from the US consulate in Calcutta, 5.1.1955.

62 NARA, RG 59, CDF, 1955–1959, 768.11/1–1355, South Indian reaction to Marshal Tito's visit, 13.1.1955.

63 AJ, 837, 1–2/4–2, Забелешка о разговорима друга Председника са председником индијске владе Нехруом 18. децембра 1954. у 12 часова у резиденцији Нехруа у Њу Делхију.

64 SWJN, Vol. 27, 204.

нарочито се боји провокација у Азији”. „Улога Индије може бити, баш у том погледу, огромна – у спречавању и отклањању провокација”, закључио је тада југословенски председник.⁶⁵ Тито је обавестио Нехруа о негативним реакцијама Запада на ову посету, па је зато сугерисао да се у заједничкој изјави стави „ограда и од стварања трећег блока”, а свог домаћина је коначно упознао и са кинеским дипломатским признањем, указавши да се он не слаже са „избором временског термина”, јер би то могло да „помрачи праву и главну сврху пута у Индију”. Зато је сматрао да би требало мало причекати. Југословенски председник је тако, по први пут, најавио и свој сусрет са совјетским руководством у блиској будућности.⁶⁶

Тито је био свестан да је већ био направио радикални рез са својом претходном политиком и прибојавао се жестоке реакције Запада на о-волика политичка дешавања (зближавање са водећим несврстаним земљама, успостављање кинеско-југословенских дипломатских односа, нормализација совјетско-југословенских односа и будући сусрет на врху итд.).⁶⁷ Нехру је зато сугерисао свом госту да не би требало дуго чекати са кинеском иницијативом, како се не би пропустила драгоцен прилика, а у својој приватној преписци са сестром индијски премијер је нагласио је да ће западна реакција на кинеско-југословенску нормализацију односа бити жестока, али је био задовољан што је и Индија том процесу дала свој конкретан допринос.⁶⁸ Исто је на Тита значајан утисак оставио и велики митинг владајуће Конгресне странке у Авадију код Мадраса, где је лично присуствовао по свом повратку из Бурме, а на коме су, под Нехруовим утицајем, биле донете одлуке да се индијска привреда и друштво убудуће изграђују на специфичним социјалистичким основама. Том приликом Тито је одржао и говор као почасни гост, отворено подржавши све економске и друштвене мере индијског руководства, обећавајући тако и помоћ своје земље у том смеру. Он је такође био искрено импресиониран индијским напорима да се земља индустријализује, чему се осведочио током посете разним фабрикама.⁶⁹

Међутим, током својих сусрета са Нехруом, југословенски председник је одржао и говор пред индијским парламентом у ком је изнео

65 АЈ, 837, 1–2/4–2, Забелешка о разговорима друга Председника са председником индијске владе Нехруом 20.12.1954. у 17:30 часова у резиденцији Раштрапати Бхаван у Њу Делхију.

66 АЈ, 837, 1–2/4–2, Забелешка о разговорима друга Председника са председником индијске владе Нехруом 21. децембра 1954. у резиденцији Раштрапати Бхаван у Њу Делхију.

67 NARA, RG 59, CDF, 1955–1959, 668.93/1–455, Telegram from the US embassy in the USSR, 4.1.1955.

68 SWJN, Vol. 27, 558–559.

69 Исто, 255–261; NARA, RG 59, CDF, 1955–1959, 768.11/1–2755, Telegram from the US consulate in Madras, 27.1.1955.

постулате унутрашње и спољне политике своје земље, а које је видео као резултат искустава из рата, потоње обнове и изградње, сукоба са совјетским блоком, сарадње за западним силама, али и независног духа и „самоуверења народа у своје сопствене снаге”. Већ на самом почетку он је истакао да Југославија „упорно одбија приступање било каквом блоку и тако неодољиво тежи да очува своју независност”, њени званичници су били „упорни противници подјеле свијета на блокове и сфере интереса”, али су „за активну коегзистенцију између држава и народа са различитим системима”, „интеграцију, не само локалног, већ свјетског карактера”, као и да се „неразвијеним земљама пружи свестрана помоћ за развој”. Тито је нагласио да се, изнад свега, Југославија залаже за „равноправност у односима међу државама и народима”, а „против мјешања било с које стране у унутрашња питања других народа”. На томе је југословенски председник формулисао основна четири негативна елемента савремених међународних односа: неједнакост међу државама и народима, мешање у унутрашњи живот других, а то су углавном чиниле велике силе, подела света на интересне сфере и блокове и колонијализам. У кључном делу свог говора он је, као решење за све ове проблеме, понудио принцип активне мирољубиве коегзистенције као нови модел међународне сарадње. На самом крају свог говора Тито је још једном одбацио примедбе да су Југославија, Индија и Бурма тежиле стварању „трећег блока”, рекавши за оне који протурају такве гласине да „не могу видјети свијет друкчије осим подијељен на блокове и интересне сфере”.⁷⁰

У својој заједничкој изјави, издатој на крају посете, Тито и Нехру су, осим констатације да су преговори двеју страна успешно прошли, изнели да обе земље деле многе политичке ставове, као и да поштују политику пет принципа мирољубиве коегзистенције. Нагласили су да „политика неукључивања у блокове, које су њихове владе усвојиле и коју спроводе, не представља 'неутралност' или 'неутрализам', нити дакле пасивност... него позитивну, активну и конструктивну политику која тежи колективном миру, на коме једино може да почива колективна безбедност”. Поред тога, они су јасно одбацили „погрешно схватање које преовлађује у извесним круговима о 'трећем блоку' или 'трећој сили' земаља неукључених у блокове”, пошто је то „само по себи контрадикција, јер би их такав блок увукао управо у систем блокава, што сматрају непожељним”.⁷¹ На овај начин не само да је Југославија успоставила један стабилан билатералан однос са Индијом, јавно негирала све оптужбе да у потаји кује планове за „трећи блок”, већ се отворено декларисала за политику пет принципа мирољубиве коегзи-

70 Јосип Броз Тито, *Говори и чланци*, X, 23–33.

71 АЈ, 837, I–2/4–2, Заједничка изјава председника ФНРЈ и председника владе Индијске републике, 22.12.1954.

стенције, коју су Индија, Бурма и Кина тада активно промовисале, као њене нове звезде водиле. Западни медији, иако критични, нису превише нападали заједничку изјаву индијског и југословенског лидера, што је заиста било зачуђујуће за Тита и Нехру.⁷² Штавише, високи индијски званичници су чак желели да искористе нешто блаже реакције америчке администрације на ову заједничку изјаву да подстакну САД да убудуће, са више благонаклоности, гледају на индијску спољну политику.⁷³

У суштини, за индијску страну најважнији резултат ове посете огледао се у томе да је Нехру коначно добио за савезника државника који му је могао пружити ретка знања и поглед изнутра на совјетски систем. Паралелно се ширио круг земаља које су одбијале блоковски диктат, што је било индиректно признање индијској спољној политици, а тако је и одлучено да два лидера убудуће одржавају тесну везу по свим међународним питањима.⁷⁴ Као што је то био приметио Коча Поповић током своје конференције за штампу у Калкути, правећи осврт на више него пријатељски и масован дочек широм Индије, разлоге за тако нешто требало је првенствено тражити у чињеници да су обе земље „водиле непрекидну борбу за сопствену независност, док њихови погледи на основна међународна питања, као и у односу на многе друштвене проблеме, у много чему су идентични”. Оно што је било још значајније, нагласио је он, била је чињеница да та идентичност погледа није проистицала „из неке претходне размене мишљења или узајамног утицаја, већ је била исход независне анализе и оцене главних светских проблема и метода њиховог регулисања”, чиме је значај југословенско-индијских контаката увелико превазилазио оквире билатералних односа.⁷⁵

У свему томе се и огледао шири значај ове посете тако да, под њеним утицајем, совјетска страна је, пред сам Титов долазак у Индију, упутила званични позив Нехруу да посети СССР, али индијски премијер тада није био спреман да то прихвати. Тек после озбиљне размене мишљења са југословенским председником он је одлучио да прихвати тај позив и средином 1955. године упути се тамо.⁷⁶ Истовремено док је Тито завршавао своју посету Индији, Нехру се налазио у Индонезији, где се у Богору одржавала конференција пет азијских премијера (Индија,

72 NARA, RG 59, CDF, 1955–1959, 668.91/1–1055, Telegram from the Secretary of State to the US embassy in India, 10.1.1955.

73 NARA, RG 59, CDF, 1955–1959, 668.91/1–1055, Telegram from the US embassy in India, 10.1.1955.

74 Rajeshwar Dayal, *A Life of Our Times*, 221.

75 NARA, RG 59, CDF, 1955–1959, 768.11/1–1055, Telegram from the US embassy in India, 10.1.1955.

76 Zafar Imam, *Ideology and Reality in Soviet Policy in Asia: Indo-Soviet Relations, 1947–1960*, (New Delhi: Kalyani Publishers, 1975), 74.

Бурма, Пакистан, Цејлон и Индонезија) која је требало да покрене припреме за прву азијско-афричку конференцију, на којој је постколонијални свет требало да заједнички наступи и покаже своју нову релативну тежину у светској политици. Оно што је Нехру претходно чуо од Тита, а и обрнуто, итекако је утицало на ставове обе стране и по овом питању, тиме стављајући Југославију у сам центар политичких дешавања у Азији.⁷⁷ Како је то видела британска амбасада, управо је сама чињеница да је један европски државник прихватио политичку агенду азијских земаља била важна за Индију и Бурму да се њиховим погледима пружи међународни легитимитет и да се покаже да је постојала једна глобална алтернатива блоковској политици, а не само неколико изолованих случајева у свету. Зато се у извештајима британских дипломата могла често осетити огорченост због ове посете. Проналазиле су се свакакве мане, покушавано је да се код домаћина Тито дискредитује, али то није мењало надасве позитивну слику коју је он створио унутар естаблишмента и у јавном мњењу ових земаља.⁷⁸

У свом потоњем писму члановима кабинета Нехру је истакао велики значај Титове посете и вишечасовних разговора које је са њим имао о многим међународним проблемима. Он је нарочито нагласио да се конкретан допринос ове посете видео у заједничкој изјави два лидера, а на основу које је једна европска земља, по први пут, отворено прихватила основне принципе индијске спољне политике. У истом писму Нехру је закључио да се Југославија држала подаље од НАТО-а, чиме је коначно била прихваћена Титова аргументација везана за Балкански пакт. Истовремено она није прихватала ни совјетску политику, већ је зидала социјализам сходно сопственим потребама и специфичностима. Том приликом индијски премијер је више пута правио јасне паралеле између Југославије и Кине, говорећи као о суштински веома сличним случајевима где су обе земље водиле независну политику у оквирима социјализма, без обзира на очигледне разлике у величини и броју становника.⁷⁹ Са друге стране, Британце је нарочито бринуло то што је Тито некритички прихватио све Нехруове ставове по питању индијске унутрашње и спољне политике, да уопште није желео да саслуша и ставове других унутар те земље и ван ње који су били доста резервисани према политици индијског премијера.⁸⁰

77 SWJN, Vol. 27, 113–114; NAI, MEA, 1(44) AAC/55, Short Report on the First Session of the Conference at Bogor, December 28 1954; AJ, 837, КПП, I–2/4–1, Забелешка о разговору председника Тита са председником индијске владе Нехруом 1. јануара 1955. на чају код председника владе Западног Бенгала Роја у Калкути.

78 The National Archives (TNA), Foreign Office (FO) 371/118034, Letter from the British high commission in India, 5.1.1955.

79 Jawaharlal Nehru, *Letters to Chief Ministers*, Vol. 4 (Oxford: Oxford University Press, 1988), 106–107.

80 TNA, FO 371/118034, Letter from the British embassy in Yugoslavia, 4.3.1955.

Титова посета Бурми

За разлику од Титове посете Индији, земљи која је себе сматрала колевком политике несврстаности, чији је премијер био пионир таквог једног спољнополитичког курса, а која се зато више равнала према великим силама, а не према малим државама, посета југословенског председника Бурми била је место где је он могао да отворено демонстрира своје политичке погледе, слободно говори о многим важним питањима, пружи конкретан савет домаћинима, знајући добро да ће такав савет бити одмах и искрено прихваћен. У Бурми Тито није био само саговорник, он је могао бити и ментор, што је потом често била његова улога у односима са лидерима Трећег света, човек који је са бурманским лидерима делио многа заједничка искуства и стремљења.⁸¹ Како је то свечано најавио један бурмански дневни лист на самом почетку Титове посете: „Маршала Тита су често називали Аунг Саном Југославије, а заузврат су звали *Бођоа* (Вогуоке – Генерал, Аунг Сан) бурманским Титом”, тако отворено поредећи југословенског председника са оцем независне Бурме и главним националним херојем.⁸²

Непосредно пред Титов пут, У Ну је још једном високо оценио карактер југословенско-бурманских односа, подвукавши њихов општи значај: „Југославија има исти положај у Европи, какав Бурма има у Азији. И Бурма и Југославија су дале велики допринос миру и напретку у Азији, Европи и читавом свету. Уколико је Југославија, својом тактичном политиком комунистичке силе, а која није била сврстана са комунистичким блоком, допринела безбедности у Европи, можемо са поносом рећи да је Бурма, такође, својом тактичном политиком као социјалистичка, а неутрална земља, допринела безбедности у Азији. Управо онолико колико је Југославија спасила Европу, толико је Бурма спасила Азију”.⁸³ Уочи саме посете бурманска гласила постала су још конкретнија у својим писањима о свим спољнополитичким, друштвеним, историјским, демографским и другим сличностима између двеју земаља, нагласивши тако да су обе земље издржале притисак блокова да им се придруже, а њихово узајамно пријатељство могло је да послужи као светао пример другима, јер се заснивало на несврстаној спољној политици и изградњи сопствене верзије социјализма унутар земље.⁸⁴

81 NAI, MEA, 1/7/55/BC/B, Fortnightly review of public opinion in Burma during the period 1–15 January 1955.

82 Hugh Tinker, *The Union of Burma: A Study of the First Years of Independence* (Oxford: Oxford University Press, 1959), 362.

83 *The Burman*, 29.11.1954.

84 *Исто*, 6.1.1955.

Тако су, пред долазак уваженог госта, У Ну и други министри дали специјалне изјаве за „Борбу” у којима су још једном нагласили важност конструктивних југословенско-бурманских односа за стабилизацију прилика у свету и даљи напредак општег мира и сарадње.⁸⁵ Можда су најбоље значај ове посете и Титове личности сумирале једне угледне бурманске новине: „За разлику од других посета добре воље које чине једне земље у односу на друге, посета председника Југославије је ретка прилика, не само у историји Бурме, већ и у историји Азије. Постоје три основна разлога за овакав став. Прво, маршал Тито је херој народа, симбол вођства за све људе у Азији, укључујући ту и Бурманце, који желе да са њим буду повезани. Независно од европске националности и наслеђа, маршал Тито представља идеалног лидера народа који се под неповољним околностима боре за солидарност и просперитет своје отаџбине. Још веће је поштовање од стране оних који се још увек боре за национално јединство и друштвену целовитост. Нарочито за Бурманце, маршал Тито је краљ Алаунгпаја, генерал Аунг Сан, премијер У Ну, сви они у једном”.⁸⁶ Као што се може видети, Тито је у овом коментару био упоређен са свим најважнијим личностима бурманске историје, што никад није било учињено у случају било ког другог страног државника, а и остатак штампе је са великим ентузијазмом и речима хвале пратио читаву ову посету за коју су и америчке дипломате известиле да јој није било равне у скорашњој бурманској историји.⁸⁷

Како је то јављао индијски војни аташе у Бурми, маршалу Титу био је „приређен најсрдачнији дочек”. „Током посете овој земљи у трајању од једанаест дана, практично сви ресурси владе и армије били су концентрисани на успех његове посете. Одиграла се и издашна размена бурманских и југословенских одликовања”, закључио је индијски официр.⁸⁸ Важност ове посете огледала се и у чињеници да је бурманска влада повукла део трупа са фронта према кинеским националистичким герилцима и одложила нове офанзиве како би додатно осигурала Титову посету Рангуну и другим деловима земље.⁸⁹ На непосредном обезбеђењу посете југословенског председника било је ангажовано око 2000 људи из редова бурманске армије, полиције и службе безбедности.⁹⁰ Заиста,

85 *Burma Weekly Bulletin*, 12.1.1955.

86 NAI, MEA, 1/7/55/BC/B, Fortnightly review of public opinion in Burma during the period 1–15 January 1955.

87 NARA, RG 59, CDF, 1955–1959, 768.11/1–2555, Visit Marshal Tito to Burma, 25. јануар 1955.

88 NAI, MEA, F 1–4/55–BC, Report from the Indian military attaché in Burma for the period 1 to 31 January 1955.

89 NAI, MEA, F 1–4/55–BC, Annual report of the Indian military attache for the year ending 31 December 1955.

90 ДАМСПРС, ПА, 1955, ф. 9, д. 41835, Забелешка о разговору са Бо Лвином, мајором у Министарству одбране, 27.12.1954.

када се Тито искрцао у рангунској луци, на доку су га дочекали сви најважнији бурмански лидери: председник Ба У, премијер У Ну, генерал Не Вин, градоначелник Рангуна, У Ба Нјунт, већина чланова владе и најважнији војни званичници, припадници дипломатског кора итд. Осим почасне гарде и 21 плотуна, бурманско ваздухопловство је дочекало уваженог госта летећи у формацији у облику слова „Т”, а потом је одржан пријем у градској кући где је Тито примио све бурманске званичнике и чланове дипломатског кора које је предводио кинески амбасадор Јао Џунгминг као доајен. Југословенски високи гост и градоначелник су потом одржали поздравне говоре, а два председника су касније, током свечаног банкета, разменила и висока одликовања.⁹¹ Пошто је у међувремену већ било обнародовано успостављање дипломатских односа између Југославије и Кине 2. јануара, за разлику од раније посете Џоу Енлаја Рангуну када југословенски амбасадор није могао да присуствује, ситуација је сада очигледно била другачија, па је кинески дипломата предњачио у дочеку југословенског председника и степену срдачности у односу на особље југословенске амбасаде.⁹²

Већ наредног дана Тито је обилазио знаменитости бурманске престонице, нарочито Шведагон пагоду и Аунг Санов маузолеј, кратко је посетио и Први будистички синод који се тада одржавао у Рангуну, присуствовао је трци бродова на локалном Иња језеру итд. Тада је југословенски председник примио званични позив из Тајланда да посети и ту земљу, али је он то одмах одбио, нарочито услед напетих бурманско-тајландских односа.⁹³ Завршивши посету Рангуну, Тито и други југословенски званичници, у пратњи 70 бурманских колега, отишли су у обилазак Шан држава. Прво је посетио град Таунгђи, где је дао новац за изградњу локалне школе. Затим је уследио обилазак чувеног језера Инле, као и свечана регата организована у част југословенског председника.⁹⁴ Следећа станица у обиласку Бурме била је стара престоница Мандалеј, где је био организован још један велики свечани дочек, чак 8000 студената је специјално изашло да поздрави Тита, а потом је високи гост одржао и смотру јединица бурманске армије у Мајмјоу, поздравивши њихову борбену готовост.⁹⁵ После тога Тито и пратња, заједно са својим домаћинима, укрцали су се на два брода, која је бурманска влада претходно специјално била оспособила за ову посету и тако је отпочело вишедневно путовање низ реку Иравади.⁹⁶ Том приликом, током овог путовања реком, водили су се и најважнији

91 *Burma Weekly Bulletin*, 12.1.1955; NARA, RG 59, CDF, 1955–1959, 768.11/1–2555, Visit Marshal Tito to Burma, 25.1.1955.

92 AJ, 837, 1–2/4–2, Писмо Крсте Булајића Јожи Вилфану, 6.2.1955.

93 *The Burman*, 8.1.1955.

94 *Исто*, 10.1.1955.

95 *Burma Weekly Bulletin*, 19.1.1955.

96 *The Burman*, 14.1.1955.

политички разговори између југословенског председника и бурманског премијера.

Уколико смо за Титове разговоре са Нехруом рекли да се радило о правом сусрету европске и азијске политике, онда је таква једна констатација била још више применљива на разговоре са У Нуом, где се заиста детаљно говорило о регионалним проблемима на оба континента. Током првог разговора два лидера су додирнула немачко питање, нагласивши да нису били против поновног наоружавања Немачке, али да је требало ограничавати било какве агресивне тенденције у тој земљи и НАТО-у, као и спречавати провокације које би могле долазити са Истока. Тито је још једном појаснио карактер Балканског пакта као чисто одбрамбеног савеза, формираног „у духу принципа коегзистенције између социјалистичких и капиталистичких земаља”. Говорећи о великој опасности избијања новог глобалног сукоба, Тито је рекао: „Када би агресор био СССР, ми би били на страни Запада. Али, после рата велики победници призрафили би мале народе. Још би горе било кад би друга страна победила. Зато смо против сваког рата. Ми би тешко очували, и у једном и у другом случају, тешко стечену независност. Ако би СССР победио, то би значило губљење независности. Ако би Запад победио, под фирмом борбе против комунизма-социјализма, они би ликвидирали прогресивне снаге”. У сваком случају, мале земље морале су се борити против блокова и рата, јер је то био једини начин да очувају независност и затим преживе. Објаснивши природу совјетско-југословенског конфликта, истовремено обавестивши свог домаћина о почецима нормализације односа са Москвом и настојањима да се очувају нормални односи са Западом, Тито је ипак закључио: „Али ми желимо да се повежемо са таквим земљама, као што су Индија, Бурма и друге, које не желе да се прикључе ниједном блоку, али не у циљу стварања неког трећег блока”.⁹⁷ Промена у спољнополитичкој оријентацији Југославије, као и у Титовим назорима, већ је била очигледна.

Са друге стране, у свом излагању У Ну је детаљно представио свом госту ситуацију на корејском полуострву, у земљама Индокине, описавши сва настојања великих сила, нарочито САД, да се мешају у унутрашња питања свих ових нација. Међутим, највише времена је бурмански премијер утרוшио на излагање својих утисака током посете Кини у децембру 1954. Он је упоредио ситуацију пре и после доласка Комунистичке партије Кине (КПК) на власт, указавши да, без обзира на све, Кина сада изгледа јако, стабилно, развија се, радници и сељаци су добили одређена права, а сами Кинези коначно „ходају усправно, као људи”. У Ну је нагласио да се Кина највише плаши опко-

⁹⁷ АЈ, 837, I–2/4–2, Забелешка о разговорима који су вођени на броду ‘Миндон’, 12. I 1955, између председника ФНРЈ Јосипа Броза Тита и председника бурманске владе У Нуа.

љавања страним базама, што би јој онда одмогло да спроведе економску изградњу земље, па је зато настојала да покаже мирољубиве намере према већини суседа. Он је после посете Пекингу понудио америчким званичницима да посети Вашингтон како би дискутовали о Кини, али су ови то одбили. Затим је бурмански премијер говорио о кинеско-бурманским односима, ранијим проблемима везаним за подршку КП Бурме, својим сусретима са Џоуом и Мао Цедунгом и њиховим гаранцијама да се више неће мешати у унутрашње односе у Бурми. Иако је У Ну био оптимиста, Тито је песимистично закључио да није био толико сигуран, пошто се радило о великој сили.⁹⁸

Потом су два лидера прешла на разговоре о билатералним питањима, где је Тито нарочито истакао значај економских и војних односа двеју земаља. Указавши на све веће могућности југословенске привреде, Тито је понудио својим домаћинима да се у његовој земљи снабдеју многим производима, нарочито оним намењеним за капиталну изградњу. Поред тога, он је понудио помоћ бурманској страни и у изградњи таквих привредних капацитета којима би се производили они производи за које су најважније сировине већ постојале у самој Бурми, чиме би се, барем делимично, подстакла економска независност те земље. Када се прешло на војна питања, југословенски председник је указао да се мале земље морају наоружавати зарад сопствене одбране и да је Југославија била спремна да им помогне у снабдевању и изградњи војне индустрије за производњу лаког наоружања, како би се лакше и јефтиније снабдевала бурманска армија.⁹⁹

У оба случаја Тито је акценат ставио на стварање школованог, специјализованог кадра: „Ја мислим да се исплати увијек жртвовати колико је највише могућно да би се изградили кадрови. Јер, без својих школованих кадрова, нећете моћи да идете онако напријед како бисте могли и како бисте хтјели”. У свом одговору У Ну је указао да би највише желео да добије југословенске стручњаке за индустријализацију, па ће касније већ донети одлуку о томе, али, што се тиче војних питања, бурмански премијер је додао да би још требало да консултује своје војне стручњаке о квалитету југословенског оружја и, сходно томе, да донесе одговарајућу одлуку о даљим набавкама.¹⁰⁰ Пошто из других докумената знамо да су бурманске оружане снаге биле презадовољне квалитетом југословенског оружја, оваква неубичајена реакција бурманског премијера само је сведочила да је, врло вероватно, најви-

98 АЈ, 837, I-2/4-2, Забелешка о разговорима који су вођени на броду 'Миндон', 13. I 1955, између председника ФНРЈ Јосипа Броза Тита и председника бурманске владе У Нуа.

99 АЈ, 837, I-2/4-2, Забелешка о разговорима који су вођени на броду 'Миндон', 14. I 1955, између председника ФНРЈ Јосипа Броза Тита и председника бурманске владе У Нуа.

100 Исто.

ше желео да се додатно цењка око будућих испорука, пошто је бурманска страна непрекидно настојала да пиринач, свој главни извозни производ, директно размењује за различиту страну робу.

Међутим, последњи разговор Тита и У Нуа бавио се конкретним међународним проблемима, а југословенски председник је, том приликом, нашироко износио своје мисли и делио је савете својим домаћинима. Поредећи европске и азијске проблеме, Тито је истакао да је „Азија много више бременита разним питањима задобијања утицајних сфера, а евентуално и проблемом поробљавања и колонизирања појединих држава, без обзира што су оне стекле независност”. Зато је он закључио да су нове форме империјализма, нови методи продирања и освајања, пре свега економски које су заговарале САД, представљале највећу опасност по независност азијских земаља. Према његовом мишљењу, и САД и СССР представљали су подједнаку опасност за мале народе и њихову самосталност јер су агенде суперсила биле различите, али су методе потчињавања зато биле исте. Затим се Тито окренуо Кини, одговоривши на раније У Нуово излагање, и подвукао је да тренутно она не може да угрози независност азијских земаља, пошто није досегла такав степен економске развијености, „мада никад не верујем ни једној великој држави”, рекао је он, „пошто свака од њих има империјалистичке апетите, и западне земље и Русија, али није искључено да се и Кина једног дана појави у том виду, кад буде на вишем степену развитка”.¹⁰¹

На самом крају разговора, Тито је нагласио да је у свету једино постојала позитивна тенденција ванблоковске политике коју су заговарале земље као што су биле Индија, Бурма, Индонезија, а све је то онда утицало на актуелне политичке прилике, како у Азији тако и у Европи. Сматрао је да су та два континента представљала јединствену целину, тако да се било какав сукоб у Азији неминовно морао прелити и на Европу. „Зато су и ти покушаји азијских земаља, и наш у Европи, да се не уђе у блокове, и борбе против тих блокова, тако упорни, јер сматрамо да подјела блокова значи да ће у догледно вријеме доћи до сукоба који би био катастрофалан за човјечанство, а прогутао би, у првом реду, и упропастио мале земље. Ми смо против те подјеле на блокове која представља опасност од рата, зато да не би дошло до рата”, закључио је југословенски председник.¹⁰² Према томе, било је неопходно да несврстане земље са различитих континената блиско сарађују и координишу своју међународну активност, како би тиме обезбедиле сопствени опстанак у напетим међународним околностима и јасно дефинисале свој политички дискурс.

101 АЈ, 837, I-2/4-2, Забелешка о разговорима који су вођени на броду 'Миндон', 14. I 1955, у 15:30ч, између председника ФНРЈ Јосипа Броза Тита и председника бурманске владе У Нуа.

102 *Исто*.

Пошто је био свестан да су бурманске оружане снаге имале пресудан утицај у унутрашњем животу земље, али је знао и да су официри били изузетно захвални за раније југословенске испоруке оружја, Тито је одлучио да искористи свој лични ауторитет и да их још више придобије на своју страну. Пошто је бурманска страна куповала оружје и у неким другим земљама, као што су биле Швајцарска (противавионски топови), Израел и Британија (авиони), САД (тенкови), Јапан итд., југословенски председник је држао да би требало озбиљно радити са тамошњим оружаним снагама како би Југославија очувала свој раније стечени положај.¹⁰³ Током свог сусрета са бурманским официрима Тито је дао конкретне савете како би требало реорганизовати војне јединице, створити мање и мобилније дивизије и бригаде, у борби више користити тешке митраљезе и минобацаче, паралелно подстичући независност у командовању и покретљивост у акцији. Он им је још поручио да у погледу снабдевања оружјем не зависе превише од великих сила, већ да полако зидају сопствене капацитете, макар и мале радионице за муницију и лако оружје као некакав скромни почетак.¹⁰⁴ Зато је југословенски председник одлучио да изненади своје домаћине издашним поклоном у виду пуне опреме и наоружања за једну бригаду бурманске армије, док је заузврат од њих добио поклон у пиринчу.¹⁰⁵ Југославија је Бурми поклонила оружје које је сама производила, јасан симбол независности југословенске наменске индустрије, што је нарочито импоновало бурманским војним званичницима.

По повратку у Рангун Тито се сусрео са вођама Азијске социјалистичке конференције (АСК), када су била размењена мишљења о даљим могућностима идеолошке сарадње двеју страна, пошто је Југославија била једини учесник те организације ван азијског региона и давала је активан допринос стварању социјалистичке алтернативе у свету.¹⁰⁶ Потом је југословенском председнику био уручен и почасни докторат Рангунског универзитета. Заузврат он је пружио издашну финансијску подршку овој академској институцији.¹⁰⁷ Том приликом он је одржао и један говор у коме је представио суштину југословенских спољнополитичких погледа, а дао је и меродавну оцену све важније међународне улоге новоослобођених земаља. Пре свега, Тито је нагласио да се рушењем колонијалних царстава дошло до најважније тековине, а то је био настанак бројних малих и неразвијених држава које су, упркос ограничењима, све више играле запажену политичку

103 AJ, 837, I-3-a/15-5, Наша сарадња са Бурмом на војном пољу.

104 AJ, 837, I-2/4-2, Разговор са представницима бурманске армије, Мајмјо, 11.1.1955.

105 AJ, 837, I-2/4-2, Конференција за штампу државног секретара Коче Поповића у Рангуну, 17.1.1955.

106 Jovan Čavoški, „Ideološki prijatelj iz daleka: Jugoslavija i Azijska socijalistička konferencija”, *Istorija 20. veka* 1/2019.

107 *Burma Weekly Bulletin*, 19.1.1955.

улогу на светској позорници. Оне су имале изграђену свест да треба да буду независне, да саме траже свој пут развоја и управљају сопственом судбином, додајући нове садржаје постојећим међународним односима. Југословенски председник је подвукао да је сама независност била најважнија тековина настанка свих ових земаља, предуслов без кога не би било ни њих, а ни њихове даље еволуције и конкретног доприноса међународним односима. Ипак, ни економског развоја ових нација није могло бити без мира, па су ове земље, као природни савезници Југославије, пресудно деловале у правцу „ублажавања супротности” и деловале су као „корисна противтежа крајностима са једне или са друге стране”. Према Титовом мишљењу, све је ово била основа једне нове „теорије и праксе међународних односа”, чврсто заснованих на принципима мирољубиве коегзистенције и њиховом активном остваривању, што је све представљало политику која није имала алтернативу за мир, равноправност и сарадњу у свету.¹⁰⁸

Убрзо после овог говора Тито се опростио од Бурме, а сви високи званичници те земље још једном су изашли да га испрате са рангунског пристаништа, док су бродови бурманске морнарице испратили брод „Галеб” из својих територијалних вода. На самом крају ове посете, Тито је направио још један лични поклон бурманском Министарству здравља у виду нове опреме за рендген.¹⁰⁹ Пред сам одлазак Тито се срео и са члановима југословенске колоније и амбасаде и нагласио је да Југославија мора искрено и конкретно економски помоћи Индију и Бурму јер се помоћ великих сила могла лако злоупотребити.¹¹⁰ На самом крају посете била је издата и заједничка изјава југословенског председника и бурманског премијера у којој су још једном потврђене све тезе из изјаве Тито–Нехру о активној политици мирољубиве коегзистенције, борби за мир у свету, против блокова и стварања нове групације држава у виду „трећег блока”, а такође је било нарочито наглашено да су Југославија и Бурма делиле многе сличности из своје историје, борбе за независност и слободу, као и сличности у вези са тренутним развојним проблемима, упркос географској удаљености која их је објективно делила.¹¹¹

Иначе, Титову посету Бурми будно су пратиле стране дипломатске мисије у Рангуну. Нарочиту пажњу су показале амбасаде САД и Британије које су извештавале о свим најважнијим дешавањима на овом путу. Тако су америчке дипломате велику пажњу уделиле Тито-

108 Јосип Броз Тито, *Говори и чланци*, X, 64–72.

109 *The Burman*, 18.1.1955.

110 AJ, 837, 1–2/4–2, Забелешка о делу разговора друга председника са члановима југословенске колоније и особљем амбасаде у Рангуну, 17.1.1955.

111 AJ, 837, 1–2/4–2, Заједничка изјава председника ФНРЈ и председника бурманске владе У Нуа, 17.1.1955.

вом говору на Рангунском универзитету, сматрајући да је тада југословенски председник инаугурисао нови спољнополитички курс у односу на земље у развоју.¹¹² Британска амбасада је, за разлику од америчке, резултате читаве посете оценила као „не толико значајне”, чак настојећи да пронађе било какав негативан моменат, ма колико мали, како би се све омаловажило. Ипак, Британци су невољно констатовали да је дошло до даљег приближавања позиција двеју земаља, а највише их је бринуло то што је Тито још више допринео да се у Бурми учврсти курс ка спровођењу политике мирољубиве коегзистенције, чиме је превелика блискост са западним силама била увелико искључена, а отварала се могућност даљег приближавања Кини како би се опонашала југословенска политика балансирања између Истока и Запада у Европи.¹¹³ Осим тога, вест о поклону оружја за једну бригаду бурманске армије толико је изненадила западне дипломатске кругове да су се одмах почели распитивати да ли се радило о војној опреми коју су САД и Британија раније дале Југославији као помоћ, вероватно желећи тако да онемогуће овакву иницијативу, али је Коча Поповић то одмах оштро демантовао.¹¹⁴ Као одговор на нови моменат у југословенско-бурманској војној сарадњи, САД су поново покушале да пруже војну помоћ Бурми, чак у облику поклона, што раније никада нису ни разматрале, али су Бурманци то поново одбили, снажећи тако своју преговарачку позицију према западним силама.¹¹⁵

Иако су југословенски званичници касније давали гаранције америчким дипломатама да нису кренули путем „треће силе” и да југословенско-амерички односи због тога неће ништа трпети, постојале су бројне сумње у такве тврдње, мада се истовремено знало да ипак не би могло доћи до знатнијег погоршања билатералних веза, нарочито не на економском плану.¹¹⁶ Како су то тада анализирале америчке обавештајне службе, период смањених тензија између блокова пружао је Титу могућност да тежи једној независној позицији у међународним односима где су земље као Индија и Бурма имале велику блискост интереса и погледа са Југославијом. „Тито се, изгледа, нада да ће му сарадња са тим силама помоћи да смањи тензије, промовише мир, превазиђе југословенску изолацију и повећа југословенски престиж”, закључили су тада амерички аналитичари. Ипак, то је све могло зна-

112 NARA, RG 59, CDF, 1955–1959, 668.90B/1–1755, Telegram from the US embassy in Burma, 17.1.1955.

113 TNA, FO 371/117028, Monthly summary of the British embassy in Burma for January 1955; FO 371/118033, Letter from the British embassy in Burma, 27.1.1955.

114 NARA, RG 59, CDF, 1955–1959, 668.90B/1–1855, Telegram from the US embassy in Burma, 18.1.1955.

115 FRUS, 1955–1957, Vol. 22 (1989), 2–3, 6–7.

116 FRUS, 1955–1957, Vol. 26, 626.

чити и да би Југославија, усвајањем несврстане спољне политике могла редуковати своје безбедносне везе са Западом.¹¹⁷

Осим САД и Британије, Индија и Кина су такође показале велико интересовање за Титову посету, а нарочито за поклон у оружју који је он дао бурманској страни. Индијски војни аташе је био толико узнемирен овим поклоном да је одмах предузео напоре да прикупи обавештајне податке о детаљима пошиљке. Поред тога, он је известио да је, услед овог поклона, бурманска влада одлучила да више не преговара са КПБ о могућој предаји, већ да настави са оружаним акцијама.¹¹⁸ Са друге стране, кинеска амбасада је резултате ове посете коментаришала да се „заиста мора признати да је 'Титова клика' имала велики утицај на бурманску владајућу класу”, док су поклон у оружју, као подстицај даљим борбама са локалним комунистима, огорчено окарактерисали: „Чак се ни Американци нису усудили да тако нешто ураде, а Тито је то слободно учинио”.¹¹⁹ Поред тога, неки од посланика бурманског парламента, а који су били блиски комунистима, отворено су критиковали Титов поклон у оружју за бригаду као вид даљег подстрекивања грађанског рата и милитаризације земље, називајући југословенског председника погрдним именима.¹²⁰

Титов боравак у Бурми представљао је, како су то тврдили бурмански званичници и новине, „прекретницу у односима Бурме са светом”, док је „са Титом све почело”, мислећи тако на читаву плејаду страних делегација које су затим посетиле Бурму. После југословенског председника низ светских државника дошао је у Рангун (Џон Фостер Далес, Ентони Идн, Нехру, Џоу, Насер, Хрушчов), док је те године У Ну имао и највише званичних посета различитим деловима света (Израел, Југославија, Британија, САД, СССР, Јапан, Пољска, Тајланд, Шведска).¹²¹ Титова посета додатно је скренула пажњу западним и

117 *Yugoslavia – From National Communism to National Collapse: U.S. Intelligence Community Estimative Products on Yugoslavia, 1948–1990*, (Washington, D.C.: National Intelligence Council, 2006), 167.

118 NAI, MEA, F I–4/55–BC, Report from the Indian military attaché in Burma for the period 1 to 28 February 1955.

119 Zhonghua renmin gongheguo waijiaobu dang'anguan [Архив МСП НР Кине] (ZWD), 105-00846-02(1), Miandian yu Nansilafu de guanxi (Бурманско-југословенски односи), 18.12.1958.

120 ДАМСПРС, ПА, 1955, ф. 9, д. 43407, Шифровани телеграм југословенске амбасаде у Бурми, 5.3.1955.

121 На пример, Хрушчовљева и Булгаџинова посета Индији и Бурми децембра 1955, подстакнута ранијом Титовом посетом тим земљама, била је у потпуности организована по моделу посете југословенског председника и на то су јасно указивале и Нехруове и У Нуове инструкције њиховим званичницима. Российский государственный архив новейшей истории (РГАНИ), фонд (ф) 5, опись (оп) 30, дело (д) 116, листы (л) 178, Прием посла Бирманского союза Монг Она, 10.11.1955; ДАМСПРС, ПА, 1955, ф. 62, д. 415650, Шифровани телеграм југословенске амбасаде у Индији, 12.11.1955.

источним силама на овај део света, „терајући их, истовремено самом садржином равноправне и несебичне сарадње, да почињу прилазити Бурми са нових позиција”. Активна сарадња ванблоковских фактора постајала је све видљивија у видокругу великих сила. Према неким бурманским званичницима, ова посета била им је и велика морална подршка, јер их је Тито, по први пут, „третирао као равноправне, за разлику од западних земаља”. Зато је југословенска амбасада закључила да је у југословенско-бурманским односима „најбитније и најдрагоценије велико поверење у Југославију” до којег се дошло на основу свих позитивних резултата узајамне сарадње претходних година.¹²² Како је то нешто касније приметио У Тант, тада У Нуов секретар и будући генерални секретар УН: „Маршал Тито је снажан и оштроуман. Нехру и У Ну највише цене његову способност да правилно оцени односе и ситуацију у свету и да на темељу тога одређује акције. Они имају пуно поверење у Маршалове оцене и судове”.¹²³

Закључак

Путовање у Индију и Бурму оставило је неизбрисив и трајан печат на спољнополитичке ставове и схватања Јосипа Броза Тита. Његови политички видици од тада су обухватили читав свет, а политички ставови су били још реалистичнији. Он је нарочито видео једну скривену снагу, како моралну, бројчану тако и материјалну, коју су несврстане земље, појединачно, али нарочито заједно, могле имати у светској политици. Оне су могле постати политички чинилац без кога се не би могла успешно решавати једначина савремених међународних односа, саставни део дискурса блокова и великих сила, али и спона блиске сарадње најразличитијих земаља у свету. На путу кући, Тито је почетком фебруара имао и кратак сусрет са Насером, са којим је, као и у случају Нехруа и У Нуа, постигао апсолутну сагласност по свим билатералним, регионалним и међународним питањима. Као искусан државник, он је дао конкретне савете младом египатском лидеру како да очува сопствену независност, избегне сврставање са блоковима и из тога извуче одређену економску корист. Насер је био и први страни званичник ком је Тито изнео своје надамте позитивне утиске из Азије, указавши како је то путовање променило његову перцепцију изгледа и улоге новоослобођених земаља.¹²⁴ Све већи ју-

122 ДАМСПРС, ПА, 1956, ф-10, 42010, Југословенско-бурмански односи у 1955, 24.1.1956.

123 ДАМСПРС, ПА, 1955, ф-9, 416756, Шифровани телеграм југословенске амбасаде у Бурми, 28.11.1955.

124 АЈ, 837, I-2/4, Забелешка о разговору председника ФНРЈ Јосипа Броза Тита и председника владе Египта Гамала Абдел Насера и њихових сарадника, 'Галеб', 5.2.1955.

гословенски утицај у тим земљама, како политички тако и идеолошки, војни, а убрзо и економски, постајао је незаобилазан фактор у спољној политици великих сила.¹²⁵

Можда је најпрецизније промену у погледима југословенског председника на међународну ситуацију изнео амбасадор Дајал у својој анализи југословенске политике после Титове посете: „Сам значај чињенице да се европска земља, чији утицај у међународним односима није сразмеран њеној величини или значају, придружила нашем Панчилу (пет принципа), већ је очигледан и само ће се повећати са протоком времена... У Титовим јавним изјавама већ постоји јасна сличност са индијским саопштењима о међународним питањима... Штавише, што се тиче унутрашњих дешавања у Индији, Тито је изјавио да је правац исти као и у Југославији... Ово је указало на сличну усмереност политика две земље у спољној и унутрашњој сфери. Оно што је Тито видео у Индији већ утиче на његову домаћу политику”. Једном другом приликом Тито је нагласио да је Југославија у Индији, па и Бурми, „пронашла нешто више од пријатеља и савезника, упркос недостатку формалних веза”.¹²⁶ У једном другом разговору са званичницима ДСИП, Дајал је истакао да је ова посета Индији, а што је било применљиво и на Бурму, била вођена високим политичким реализмом, а пресудно је „утицала на правилнију оцену Индије, не само на Западу, већ и на Истоку, као и међу левичарима унутар Индије”, тако да те земље више нису могле да неосновано критикују Нехруа јер је сада и Тито делио такве ставове.¹²⁷

Међутим, не само да су се Титови политички назови тада модификовали, већ су његове, са стране наметнуте, предрасуде према земљама Трећег света, њиховом сиромаштву, заосталости итд., биле трајно развејане. Југословенски председник је у Индији и Бурми примећивао искрене напоре ових народа за економским напретком и модернизацијом, њихов очигледан велики економски и развојни потенцијал. Током обиласка Индије он је закључио: „Ја сам много слушао о Индији, а читао сам, исто тако, много, али сам заправо тек сада, иако смо видели само њен мали део, добио о њој праву слику, односно слику о ономе што она јесте и што ће бити... Многи људи су у Индији видели егзотику, тражили су оно што је карактерише као заосталу, оно што је остало из прошлости и то су нам износили. Нису видјели оно што Индија заправо данас представља, каква је то огромна латентна снага која у њој постоји, која све више и више долази до изражаја и све

125 TNA, FO 371/123311, Letter from the British embassy in Burma, 6.1.1956.

126 NAI, MEA, F 62 – R&I/55(s), Monthly report from the Indian embassy in Belgrade for the period ending 28 February 1955.

127 ДАМСПРС, ПА, 1955, ф. 24, д. 42523, Забелешка о разговору Лазе Латинковића, начелника V одељења ДСИП, са индијским амбасадором Дајалом, 24.2.1955.

више делује у правцу развитака”.¹²⁸ У једном другом разговору он је подвукао велики значај ових земаља, нарочито за Југославију, а који многи дуго нису примећивали: „Индија и Бурма су земље будућности. Ако их пусте на миру десет година да се изграђују, онда је прошла опасност да поново постану колоније. Југославија, као једна мала земља, која је, упркос свих притисака, остала независна, много им даје моралну подршку”.¹²⁹ Управо после ове посете, и потоње посете У Нуа Југославији, Бурма се још више почела интересовати за југословенске напоре да модернизује земљу, настојећи тако да извуче поуке из југословенског искуства индустријализације.¹³⁰

Међутим, Тито је приметио да су источни народи изузетно ценили то што „смо се ми ухватили у коштац са таквим лавовима, какви су западни колонијалисти, па онда и са овима са Истока”.¹³¹ Управо је морална снага Југославије у њеним односима са великим силама била један од кључних фактора који су је чинили прихватљивим, али и пожељним савезником у светској арени. По повратку у земљу у једном од говора југословенски председник је, одговарајући на питање зашто је био позван да посети Индију и Бурму, рекао: „Зато што они знају како ми гледамо на колонијалне проблеме уопште, зато што знају колико се ми радујемо њиховом ослобођењу, зато што врло добро знају да ми долазимо тамо као искрени пријатељи, а не као људи који би настојали да, ако се може, искористи нешто у Азији. Није случај, другови, да свака земља, у Европи, па и у свијету, тако гледа на та питања, као што гледа наша земља. Они знају све то и зато су позвали нас, па је то, разумије се, био разлог што су нас тамо тако топло и срдечно примили”. Затим је додао: „Ми знамо да данас имамо у Азији много пријатеља и да наша земља ужива тамо огроман углед. То је наш народ стекао својом борбом, својим залагањем и радом на стварању бољег живота, својом независношћу, својим поносом и тиме што неће да буде ничији вазал, тиме што хоће сам собом да управља и сам да кроји своју судбину – што је неvjероватно симпатично тим азијским земљама”.¹³²

Са друге стране, америчка амбасада у Београду, пратећи Титове говоре по повратку у земљу, држала се оних њихових делова који су сведочили да се однос према Западу неће суштински променити, да ће резерве према Истоку остати на дуже стазе, док ће сарадња са Азијом

128 АЈ, 837, I-2/4-2, Забелешка о разговору друга председника са нашим новинарима у специјалном возу на путу од Калкуте, 2.1.1955.

129 АЈ, 837, I-2/4, Забелешка о разговору председника Тита са члановима наше колоније у Египту, 6.2.1955.

130 National Archives of Myanmar (NAM), 15/3(6), File 143, A preliminary view of the industrial state of Yugoslavia, август 1955.

131 АЈ, 837, I-2/4, Забелешка о разговору председника Тита са члановима наше колоније у Египту, 6.2.1955.

132 Јосип Броз Тито, *Говори и чланци*, X, 95, 97.

и Африком бити доста ограничена и више део листе лепих жеља него стварно спољнополитичко усмерење.¹³³ Наравно, временом се испоставило да су лепе жеље биле присутне само у америчкој амбасади, а да је југословенски брод већ био кренуо неким другим путем, што су много боље осетили Британци који су тада страховали да би Тито, осећајући подршку земаља Азије, могао још жешће да напада блокове, без обзира на конкретне везе са њима, и тако још активније заговара ванблоковски курс.¹³⁴ Ипак, како би умирили страхове на Западу са којим је Југославија још увек имала развијене економске везе, југословенски званичници су указивали на моменте током ове посете који су пријали уху западних дипломата, а то је било да су овом посетом биле развејане сумње у Индији и Бурми према Балканском пакту, да су Југословени указивали својим домаћинима да би требало бити опрезан према СССР-у и Кини и њиховим стварним намерама, да су Нехру и У Ну итекако били спремни на сарадњу са Западом, те да је западна традиција тамо још увек била јака и томе сл.¹³⁵ Наравно, садржај самих разговора у тим земљама указује да није све било баш тако како се сада представљало западним саговорницима.

Према томе, уколико говоримо о конкретним историјским резултатима овог, могуће и најзначајнијег, путовања у његовој државничкој каријери, Тито је током посете Индији и Бурми и успут Египту првенствено успоставио софистицирани механизам личних консултација са лидерима несврстаних земаља, што је потом постало и обележје његовог међународног деловања у наредним годинама. Он је тада почео да користи ове личне везе да би све више утицао на политичке погледе других несврстаних лидера у циљу остваривања његових ставова о активној коегзистенцији, чиме је креирао пресудан утицај у усмеравању политичке активности читавог Трећег света.¹³⁶ Од тог тренутка, Југославија је била посматрана и прихватана као интимни пријатељ азијских и афричких народа, стално ширећи свој међународни утицај који је све више попримао глобалне обресе, доста слично великим силама. Овим првим путовањем у Индију и Бурму, које сада већ има легендарни карактер, Тито је коначно направио радикалан рез у дотадашњој спољнополитичкој пракси, а Југославија је од тог тренутка узела сасвим нови међународни курс који је обележио њено политичко деловање на светској арени свих наредних деценија – постала је неприкосновени лидер несврстаног света.

133 NARA, RG 59, CDF, 1955–1959, 768.11/2–1455, Tito's homecoming – preliminary appraisal of the India-Burma visit, 14.2.1955.

134 TNA, FO 371/118034, Letter from the British embassy in Yugoslavia, 11.3.1955.

135 TNA, FO 371/118034, Telegram from the British embassy in Yugoslavia, 18.2.1955.

136 Alvin Z. Rubinstein, *Yugoslavia and the Nonaligned World*, 60–61.

Sources and Literature

- Arhiv Jugoslavije: Fond 837, Kabinet predsednika Republike.
Diplomatski arhiv Ministarstva spoljnih poslova Republike Srbije: Fond Politička arhiva.
National Archives of India: Ministry of External Affairs.
National Archives and Records Administration, United States: Record Group 59, Central Decimal Files.
National Archives of Myanmar.
Nehru Memorial Museum and Library: Vijaya Lakshmi Pandit Collection.
Rossiiskii Gosudarstvennyi Arkhiv Noveishei Istorii: Fond 5.
The National Archives, United Kingdom: Foreign Office 371.
Zhonghua renmin gongheguo waijiaobu dang'anguan (Arhiv MSP NR Kine).
- Dimić, Ljubodrag, Raković, Aleksandar, Milošević, Miladin. *Jugoslavija–Indonezija 1945–1967: istraživanja i dokumenta*. Beograd: Arhiv Jugoslavije, 2014. (Cyrillic)
Foreign Relations of the United States, 1952–1954, 8. Washington: USGPO, 1988.
Foreign Relations of the United States, 1955–1957, 22. Washington: USGPO, 1989.
Foreign Relations of the United States, 1955–1957, 26. Washington: USGPO, 1992.
Jiemi waijiao wenxian: Zhonghua renmin gongheguo jianjiao dangan 1949–1955. Beijing: Zhongguo huabao chubanshe, 2005. (Chinese)
Nehru, Jawaharlal. *India's Foreign Policy: Selected Speeches, September 1946–April 1961*. New Delhi: GOI, 1961.
Nehru, Jawaharlal. *Letters to Chief Ministers*, 4. Oxford: Oxford University Press, 1988.
Selected Works of Jawaharlal Nehru (Second Series) 18. New Delhi: Nehru Memorial Fund, 1996.
Selected Works of Jawaharlal Nehru (Second Series) 27. New Delhi: Nehru Memorial Fund, 2000.
Tito, Josip Broz. *Govori i članci* 9. Zagreb: Naprijed, 1959. (Cyrillic)
Tito, Josip Broz. *Govori i članci* 10. Zagreb: Naprijed, 1959. (Cyrillic)
Yugoslavia – From National Communism to National Collapse: U.S. Intelligence Community Estimative Products on Yugoslavia, 1948–1990. Washington: National Intelligence Council, 2006.
- Bekić, Darko. *Jugoslavija u Hladnom ratu: Odnosi sa velikim silama 1949–1955*. Zagreb: Globus, 1988.

- Bogetić, Dragan. „Titovo putovanje u Indiju i Burmu i oblikovanje jugoslovenske politike nesvrstanosti”, *Istorija XX veka* 2/2001.
- Bogetić, Dragan. *Jugoslavija i Zapad 1952–1955: jugoslovensko približavanje NATO-u*. Beograd: Službeni list SRJ, 2000.
- Brands, H.W. *The Specter of Neutralism: The United States and the Emergence of the Third World, 1947–1960*. New York: Columbia University Press, 1989.
- Čavoški, Jovan. *Jugoslavija i kinesko-indijski konflikt 1959–1962*. Beograd: INIS, 2009.
- Čavoški, Jovan. „Arming Nonalignment: Yugoslavia’s Relations with Burma and the Cold War in Asia, 1950–1955”, *CWIHP Working Paper No. 61* (2010).
- Čavoški, Jovan. „Počeci diplomatskih odnosa Jugoslavije i Kine i uspostavljanje jugoslovensko-kineskih diplomatskih odnosa 1954–1955”. U: *Dva veka moderne srpske diplomatije*, urednici Čedomir Popov, Dragoljub Živojinović, Slobodan Marković. Beograd: Balkanološki institut SANU, Institut za evropske studije, 2013. (Cyrillic)
- Čavoški, Jovan. *Distant Countries, Closest Allies: Josip Broz Tito and Jawaharlal Nehru and the Rise of Global Nonalignment*. New Delhi: Nehru Memorial Museum and Library, 2015.
- Čavoški, Jovan. „Ruka ispružena preko sveta: jugoslovenska podrška Burmi u borbi protiv spoqne agresije (1952–1954). *Tokovi istorije* 2/2018. (Cyrillic)
- Čavoški, Jovan. „Ideološki prijatelj iz daleka: Jugoslavija i Azijska socijalistička konferencija”. *Istorija 20. veka* 1/2019.
- Dayal, Rajeshwar. *A Life of Our Times*. New Delhi: Orient Longman, 1998.
- Dimić, Ljubodrag. „Titovo putovanje u Indiju i Burmu 1954–55. godine: prilog istoriji Hladnog rata”. *Tokovi istorije* 3–4/2004.
- Dimić, Ljubodrag. *Jugoslavija i Hladni rat: ogledi o spoljnoj politici Josipa Broza Tita (1944–1974)*. Beograd: Arhipelag, 2014.
- Edemskii, Andrey B. *Ot konfliktu k normalizatsii: sovetsko-yugoslavskie otnosheniya v 1953–1956 godah*. Moskva: Nauka, 2008. (Russian Cyrillic)
- Imam, Zafar. *Ideology and Reality in Soviet Policy in Asia: Indo-Soviet Relations, 1947–1960*. New Delhi: Kalyani Publishers, 1975.
- Rajak, Svetozar. *Yugoslavia and the Soviet Union in the Early Cold War: Reconciliation, comradeship, confrontation, 1953–1957*. London: Routledge, 2011.
- Rubinstein, Alvin Z. *Yugoslavia and the Non-Aligned World*. Princeton: Princeton University Press, 1970.
- Štaubringer, Zvonko. *Maršal mira*. Zagreb: Globus, 1980.
- Tinker, Hugh. *The Union of Burma: A Study of the First Years of Independence*. Oxford: Oxford University Press, 1959.

Wu, Xiuquan. *Wu Xiuquan huiyilu*. Beijing: Zhongguo qingnian chubanshe, 2008. (Chinese)

Burma Weekly Bulletin
The Burman
The Nation

Summary

Jovan Čavoški

ASIAN CARD FOR THE NON-ALIGNED WORLD: TITO'S TRIP TO INDIA AND BURMA AND ITS GLOBAL IMPACT (1954–1955)

Abstract: Based on the earlier domestic and foreign studies, and primarily on the numerous documents collected from the both domestic and foreign archives, some of them used here for the very first time, this article aims to reconstruct the historical meaning and wider implications of Tito's visit to India and Burma in 1954-1955. This visit triggered a true revolution in the Yugoslav foreign policy orientation, one that eventually directed Belgrade towards actively pursuing a policy of non-alignment, complemented by an intensive build-up of ties with nations in Asia and Africa.

Keywords: Tito, Yugoslavia, Asia, India, Burma, trip, non-alignment

Visit of the Yugoslav President Josip Broz Tito to India and Burma in December 1954 – January 1955, together with his brief stop along the way back home in Egypt, represents a watershed moment in the history of the Yugoslav foreign policy after the Second World War. Before that specific moment in history, Yugoslavia was a country firmly grounded in European politics, former Soviet bloc member, adjunct partner of the Western bloc, one trying to develop its own brand of socialism, but still without diversified views about the world at large, though possessing more ideas about global cooperation in 1954 than it had been the case before. Under such specific historical circumstances, Yugoslavia's ideas about Asian nations underwent a transformative change from a country holding a strong communist bias towards these newly-liberated nations to one perceiving them as potential key partners on the global stage, small nations, like themselves, striving to preserve their hard-won independence, while seeking international recognition and internal modernization. In time, through developing tentative political, economic and military ties with India and especially with Burma, Yugoslavia was discovering both similarities and new incentives to push this all-encompassing cooperation to a qualitatively new level. Since

the overall situation in the world was undergoing détente for the first time since the end of the war, Tito's apprehension was that the moment was quite opportune for leapfrogging the constraints of European politics, overcoming bloc-imposed limitations, and setting off to another part of the world in search of new reliable partners, ones who shared with him many similarities in views and were quite open to establishing a world-wide movement that would openly oppose power politics and bloc policies, strenuously fight for independence for everyone, and actively advocate peace, equality, and cooperation on a global scale. This set of ideas got its vindication during Tito's visit to India and Burma, leaving a lasting imprint not only on him and his views but on his hosts and their stance as well, thus creating a revolutionary and transformative moment in the history of Yugoslavia's foreign policy and the global non-aligned option that would produce a strong impact on the rise of the non-bloc world in the decades to come. After this seminal trip to Asia, Tito truly became one of the towering leaders of the non-aligned world, a global statesman, a man whose general policies reverberated well across the borders of his own country into the four corners of the world.

